

Oppdragsrapport nr. 4-2013

Ragnhild Brusdal

Unge voksne og personlig økonomi

SIFO

© SIFO 2013
Oppdragsrapport nr. 4 – 2013

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
Sandakerveien 24 C, Bygg B
Postboks 4682 Nydalen
0405 Oslo
www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporter lagt ut på Internett, er lagt ut kun for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Statens institutt
for forbruksforskning
Postboks 4682, Nydalen,
0405 Oslo

Oppdragsrapport nr. 4 – 2013

Tittel Unge voksne og personlig økonomi	Antall sider 47	Dato 22.08.2012
Title Young adults and their personal finances	ISBN	ISSN
Forfatter(e) Ragnhild Brusdal	Prosjektnummer 11201133	Faglig ansvarlig sign.
Oppdragsgiver BLD		
Sammendrag Rapporten ser på unge voksne og deres personlige økonomi. Temaet er deres kreditt- og låneatferd, deres økonomiske kunnskap samt eventuelle betalingsproblemer de måtte ha. Tilnærmingen er eksplorerende. Analysen er gjort med utgangspunkt i en web survey med 1000 respondenter i aldersgruppen 18-24 år.		
Summary This study is of young adults, those between 18 and 25 years. The topic is their financial behavior and any payment problems they may have. The report also includes questions about their financial knowledge. The approach is exploratory and a descriptive study seeking to draw a picture of young adults and their financial behavior and understanding.		
Stikkord Unge voksne, kreditt, låneatferd, økonomisk kunnskap, betalingsproblemer		
Keywords Young adults, credit, financial knowledge, payment problems		

Unge voksne og personlig økonomi

av

Ragnhild Brusdal

2013

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
postboks 4682 Nydalen, 0405 Oslo

Forord

Prosjektet er på oppdrag fra BLD og en videreføring av den kvalitative undersøkelsen av unge voksne og lånefinansiert forbruk som ble gjort i 2011. Bakgrunnen er en bekymring over betalingsmislighold generelt og et ønske om mere kunnskap om unge voksne og deres personlige økonomi.

Prosjektet ledes og koordineres av BLD, FOR Juridisk avdeling ved Aslaug Skrede Gauslaa.

Oslo, januar 2013
Statens Institutt for forbruksforskning

Innhold

Forord.....	5
Innhold	7
Sammendrag.....	9
Summary	11
1 Innledning og problemstilling.....	13
2 Datagrunnlag og metode.....	15
3 Genrelle trekk ved unge voksnes privatøkonomi.....	17
3.1 Ulike kilder til livsopphold	17
3.2 Endring og stabilitet i økonomien	18
4 Lån	21
4.1 Litt om de ulike lånene.....	23
4.2 Hvor mye skylder de?	24
5 Kreditt.....	27
6 Økonomisk kunnskap	31
7 Økonomiske holdninger og orienteringer	35
7.1 Om å ha god orden på økonomien eller ikke	35
7.1.1 Må ha – de kjøpeglade	36
7.2 Om økonomisk trygghet.....	37
7.3 Ønsker om beskyttelse og kunnskap	38
8 Betalingsproblemer og hvordan dette eventuelt blir løst	39
8.1 De som opplever dette en sjelden gang.....	40
8.2 Ulike årsaker til betalingsproblemer	42
8.3 Å løse betalingsproblemene	43
9 Oppsummering og konklusjoner.....	45
Litteratur.....	47

Sammendrag

Denne studien er av unge voksne, de mellom 18 og 25 år. Temaet er deres låne- og kredittatferd samt eventuelle betalingsproblemer de måtte ha. I rapporten inngår også spørsmål om deres økonomiske kunnskap. Tilnærmingen er eksplorerende og en deskriptiv undersøkelse som søker å tegne et bilde av unge voksnes økonomiske atferd og forståelse. I analysen inngår demografiske kjennetegn som kjønn og alder, men også sosial status og livssituasjon, dvs. om de arbeider, studerer eller er trygdet og hvordan de bor. Det er også tatt med holdninger og økonomiske orienteringer i analysen.

Undersøkelsen er en videreføring av den kvalitative undersøkelsen fra 2011 (Brusdal og Berg 2011). Utvalgsriteriet i denne undersøkelsen er de som har betalt for varer og tjenester med kredittkort siste året. Dette var for å få en større konsentrasjon av de som kunne tenkes å ha hatt betalingsproblemer. Utvalget ble trukket fra Norstats panel og 54 prosent i aldersgruppen mellom 18 og 25 år inngår i denne surveyen med 1000 respondenter. Undersøkelsen er ikke representativ for alle i denne aldersgruppen.

Det å være ung voksen er å være på vei mot en mer voksen tilværelse. I denne prosessen vil de fleste flytte hjemmefra, kanskje skifte bolig flere ganger før de har etablert seg i en mer permanent bolig, med eller uten samboer. Noen vil studere, mens andre vil starte tidlig i arbeidslivet, men felles for de fleste er et stort behov for penger, både ut i fra en rekke etableringsbehov i denne fasen i livet, men også med basis i en rekke ønsker om forbruk som er typisk for denne aldersgruppen. Lån og kreditt kan derfor være løsningen for mange og 72 prosent av våre respondenter hadde ett eller flere lån. Andelen som har lån øker med alderen. Det samme gjør beløpet.

De fleste blir jevnlig eksponert for ulike tilbud om kreditt. Dette var også et tema i diskusjonen i fokusgruppene hvor det ble sagt at man fikk kredittkort uten å be om det. Noen uttrykte det så sterkt at de følte at «det ble slengt etter dem». Våre data bekrefter at vel halvparten, 58 prosent, har blitt tilbudt kredittkort uten å ha bedt om det. 55 prosent av disse hadde fått tilbud fra egen bank, mens 49 prosent av disse hadde fått tilbud fra andre kredittinstitusjoner. (Det var mulig å avgi flere svar her). Dette skaper en viss uro og 60 prosent var enig eller helt enig i utsagnet «Jeg synes at det er for lett å få kreditt». De unge voksne ønsker ikke å bli utsett for store fristelser.

Muligheten for at man ikke klarer å betjene gjeld og regninger er tilstede. Med utgangspunkt i SIFOs definisjon av tilbakevendende betalingsproblem, det vil si de som har svart «av og til» eller «ofte» på spørsmålet «Har det i løpet av siste året hendt at du ikke har hatt penger til å betale regninger eller lån ved absolutt siste forfall?» utgjør dette 7 prosent. Det er imidlertid viktig å huske at vår undersøkelse ikke er representativ for hele denne aldersgruppen. Vi hadde som utvalgsriterie for å bli med i surveyen at de hadde brukt kredittkort til å betale varer og tjenester siste 12 måneder. Dette kan tyde på at andelen av alle unge voksne som har tilbakevendende betalingsproblemer er mindre enn 7 prosent. I gruppen med tilbakevendende betalingsproblem var det en overvekt som var trygdet eller hjemmeværende, som har flere lån og kredittkort, og som har dårlig økonomisk kunnskap og liten oversikt over økonomien.

En større andel, 19 prosent, hadde opplevd betalingsproblemer «en sjelden gang». Dette kan ifølge fokusgruppesamtalene være en del av det å bli voksen og økonomisk ansvarlig. Aldersfordelingen her kan også tyde på dette fordi det avtar blant de eldste. Denne gruppen hadde like stor andel yrkesaktive som trygdede som hadde opplevd betalingsproblemer en sjelden gang.

De aller fleste har klart å ordne opp i betalingsproblemene sine, både de som har tilbakevendende betalingsproblemer og de som opplever dette en sjelden gang. Foreldrene er redningen for de aller fleste, men også egen arbeidsinnsats gjør at man kommer seg ut av dette. En liten andel har løst betalingsproblemene ved å ta nye lån eller kreditt eller ved å bruke kredittkortet. Her finner vi flere av de med tilbakevendende betalingsproblemer.

Det er vanskelig å unngå å ta opp lån når man er ung voksen og skal etablere seg. Det er også en stor andel som tar opp lån, både studielån, boliglån og andre lån. Økonomien er kompleks og det kan være lett å snuble. Analysen viser at foreldrene er viktige støttespillere for denne aldersgruppen, og mange har fått hjelp av foreldrene når de har hatt betalingsproblemer. Det er også tydelig at god økonomisk kunnskap og god orden på økonomien er viktig for å unngå betalingsproblemer. Undersøkelsen viser at det er et ønske blant de unge om mer opplæring og personlig økonomi i skolen og de fleste mener også at det er for lett å få kreditt. Fristelsene kan bli for store for noen.

Summary

This study is of young adults, those between 18 and 25 years. The topic is their financial behavior and any payment problems they may have. The report also includes questions about their financial knowledge. The approach is exploratory and descriptive seeking to draw a picture of young adults and their financial behavior and understanding. The analysis includes some demographic characteristics such as gender and age, but also social status, that is whether they are employed or are studying. The analysis also includes some attitudes to financial issues.

The study is a continuation of the qualitative study from 2011 (Brusdal and Berg 2011). The selection criterion in this study was those who had used credit cards to pay for goods and services last year. This was to obtain a greater concentration of those that might have had payment problems. The sample was drawn from Norstat's panel and 54 percent in the age group between 18 and 25 are included in this survey with 1,000 respondents. The survey is not representative of the entire age group.

Being a young adult is to be moving towards a more adult life. In this process, most will leave their parent's home and most likely move several times before they settle down in a more permanent housing, with or without a partner. Some will study, while others will start early in working life, but common to most is a great need of money, both from a number of requirements needed to settle down in this stage of life, but also the need for consumer goods which is typical for this age group. Loans and credit can be the solution for many and 72 percent of our respondents had one or more loans. This proportion increases with age and so does the amount of money.

Most young adults are continuously exposed to various offers of credit cards. This was also a topic in the discussions in the focus groups where it was said that many got credit card without asking for it. Some expressed that they felt that "it was thrown after them." Our data confirms that more than half, 58 percent, have been offered credit cards without having asked for it. 55 percent of these had received offers from their private banks, while 49 percent of these had received offers from other credit institutions. (It was possible to give several answers here). This creates a certain uneasiness and 60 percent strongly agreed with the statement "I think that it's too easy to get credit."

The possibility of not being able to repay debt and bills are present. Given SIFOs definition of payment problem, that is; those who answered "sometimes" or "often" to the question "It in the past year has it happened that you have not been able to pay bills or loans when receiving the absolutely last reminder?" This amounts to 7 percent. It is important to remember that our study is not representative of this whole age group. We had as selection for participation in the survey that they had used credit cards to pay goods and services in the last 12 months. This may indicate that the proportion of young adults who have recurrent payment problems is less than 7 percent in the whole population. In the group with recurrent payment problem there was a majority who were on social welfare, who have multiple loans and credit cards, who have poor financial knowledge and little overview of the economy.

A larger proportion, 19 percent, had experienced payment problems "seldom." According to focus group discussions this may be part of growing up and financially responsible. The age distribution here may also suggest this because the proportion who has seldom payment problems decreases among the elderly.

Most have managed to sort out their financial problems, both those that have recurring problems and those who experience this seldom. Parents are lifeline for most, but also their own effort might get them out of this by taking paid work. A small percentage has resolved their financial problems by new loans or credit or by using their credit card. Here we find several of those with recurring payment problems.

It's hard not to take a loan when you are a young adult. There is also a large number who have loans and credit debt. The economy is complex and it can be easy to stumble. The analysis shows that parents are important supporters for this age group, and many have been helped by their parents with their financial problems. The analysis also shows that good financial knowledge is important to avoid payment problems. There is a desire among young people for more tutoring of personal finance in school, and most also believes that it is too easy to get credit. The temptations may be too large for some.

1 Innledning og problemstilling

Denne rapporten handler om de unge voksne, det vil si de mellom 18 og 25 år. Å være unge voksne betyr at man er en overgangsfase på vei mot en mer voksen tilværelse. For de fleste er dette tiden før man etablerer seg i parforhold og med familie, og det er en tid hvor venner er sentrale. I denne fasen vil de fleste flytte hjemmefra, kanskje skifte bolig flere ganger før de har etablert seg i en mer permanent bolig, med eller uten samboer. Barnefødsler og etablering er for mange skjøvet ut i 30 årene. Noen vil studere, mens andre vil starte tidlig i arbeidslivet, men felles for de fleste er et stort behov for penger, både ut i fra en rekke etableringsbehov i denne fasen i livet, men også med basis i en rekke ønsker om forbruk som er typisk for denne aldersgruppen. Ung voksen perioden er i stor grad konstituert av utdanningsamfunnet, og mange befinner seg i en utdanningssituasjon. Det moderne urbane liv er konstituert av denne gruppen. Venner og uteliv er sentralt, og overgangen mellom ung og ung voksen markeres ofte med et søkeår hvor reiser «verden rundt» er sentralt (Frønes og Brusdal 200).

Ung voksen er en turbulent tid. Halvparten av norsk ungdom har flyttet hjemmefra før de fyller 20 år. Ved 25 års alder har 9 av 10 flyttet. De fleste er leieboere. Førstegangskjøp av bolig er utsatt pga. utdanning og høye boligpriser. Gifte/samboende er tidligere ute (Gulbrandsen 2002).

Til tross for utsatt etablering har også denne fasen visse kostnader og i 2011 ble det gjort en kvalitativ studie av de unges forhold til lånefinansiert forbruk. Denne studien hviler hovedsakelig på fire fokusgruppeintervjuer med kvinnelige og mannlige studenter og yrkesaktive kvinner og menn (Brusdal og Berg 2011). Gjennom diskusjonene i fokusgruppene fikk vi innblikk i en livsfase med høyt forbruk, med mange ønsker om forbruk, reiser og fornøyelser og et sosialt liv hvor deltakelse koster og hvor fristelsene kan være store. Også konsekvensene av eventuelle fristelser kan være store. Å ha hatt betalingsproblemer kan også være et stort hinder når man søker om lån, kredittkort eller arbeid, særlig for yrker hvor penger håndteres. Studien viste også at kunnskapen blant de unge voksne om det finansielle ofte var mangelfull. Riktignok hadde mange lært hjemme at kreditt var noe man skal holde seg unna, men noe kunnskap utover dette var det få som hadde.

De fleste hadde kontroll over sin private økonomi og var forsiktige og fornuftige. Men noen av de unge hadde betalingsproblemer, enten på intervjuetidspunktet eller de hadde hatt det tidligere, men hadde nå løst problemet. Det avdekket seg flere årsaker til dette. Noen var passive og rotet bort regninger og glemte å betale, eller skjønte ikke hva kontrakten innebar eller hvor mye de måtte betale. Andre igjen følte seg som ofre og fortalte at de var blitt lurt av aggressiv markedsføring og at de «nærmest hadde fått kastet kredittkort etter seg» og hadde derfor uforskyldt kommet i økonomiske vansker. Andre hadde et høyt forbruk og mange ønsker og ville ikke vente med å få disse ønskene oppfylt. Kjøp nå og betal senere og kreditt blir da løsningen. Andre hadde havnet i en vanskelig økonomisk situasjon uten å kunne henvise til konkrete hendelser. Noen hadde også svært god kunnskap om kredittmarkedet, men brukte denne kunnskapen til å skaffe seg mer kreditt og å øke gjelden.

Denne studien var basert på kvalitative data - på fokusgruppeintervjuer. Neste skritt var å få et noe fyldigere materiale for å finne eventuelle mønstre ved unge voksne og deres økonomi. Vi skal se på de unges voksne låneportefølje, deres kreditt og eventuelle betalingsproblemer,

og eventuelt hvordan de håndtere dette. I den kvalitative studien kom det frem at kunnskapen om personlig økonomi var liten og det var et sterkt ønske om større kunnskap og informasjon. Vi ønsket å se nærmere på hvordan de ser på sin egen kunnskap og hvor de henter informasjon om økonomi.

Tilnærmingen er eksplorerende og deskriptiv. Vi ønsker å se hva som kjennetegner ulike økonomiske handlinger og holdninger. Her ser vi på demografiske kjennetegn som kjønn og alder, men også livssituasjon, dvs om de arbeider, studerer eller er trygdet og hvordan de bor. Gjennom fokusgruppeintervjuene fikk vi et inntrykk av at innstillingen til ens private økonomi var viktig. Det er derfor tatt med subjektive indikatorer i analysen.

2 Datagrunnlag og metode

I et representativt utvalg av hele befolkningen ville andelen unge voksne med betalingsproblemer utgjøre en liten del av hele populasjonen og flere datainnsamlinger ville vært nødvendig. For å komme nærmere dette problemfeltet la vi inn en filterspørsmål for å være med i vårt utvalg. Her ble det spurt om de hadde brukt kredittkortet siste 12 måneder og ikke betalt ved siste forfall. Dette viste seg å være vanskelig å få rekruttert personer med dette kjennetegnet, og søket ble da utvidet til å omfatte de som hadde kjøpt varer og tjenester og betalt dette med kredittkort siste 12 måneder. Disse fikk så spørreskjemaet som skulle besvares elektronisk.

Innsamlingsmetoden er såkalte web-baserte intervjuer som gjennomføres via e-mail. Disse ligner på postale undersøkelser ved at de er selvadministrerende. Vi satte som kriterie at respondentene skulle være i aldersgruppen 18-25 år. Videre at de i løpet av siste 12 måneder hadde kjøpt varer og tjenester med kredittkort. At de hadde utestående gjeld ble altså forkastet som kriterie. 46 prosent av respondentene i denne aldersgruppen svarte at de ikke hadde brukt kredittkort siste 12 måneder. Disse inngår ikke i vårt utvalg som består av de 54 prosentene som hadde kjøpt varer og tjenester med kredittkort siste 12 måneder.

Respondentene ble trukket fra Norstats panel. Dette består av 77 123 personer i aldersgruppen 15 til 74 år. 55 prosent av disse er kvinner og 45 prosent er menn. Altså en noe skjev fordeling enn i totalpopulasjonen. Siden internettbefolkningen gjennomgående har et høyere utdanningsnivå enn befolkningen generelt, og er noe underrepresentert blant de eldre, er utvalget derfor forhåndsstratifisert etter alder, kjønn, bosted og utdanningsnivå, og så er det trukket et tilfeldig utvalg innen hvert stratum. Aldersgruppen 15-25 år utgjør 17 prosent av den norske populasjonen og i panelet utgjør denne andelen 15 prosent. Datamaterialet i denne undersøkelsen har en klar overvekt av kvinner. Ifølge Norstat er det vanskeligere å rekruttere gutter til dette tema. Datainnsamlingen ble gjennomført i februar 2012.

Tabell 2-1: Aldersfordeling i materialet. Prosent.

18 år	19 år	20 år	21 år	22 år	23 år	24 år	25 år	SUM
7	8	11	13	15	15	16	15	100%
73	79	113	125	153	149	13	145	N=1000

Ung voksen perioden er en tid hvor man er på vei inn i en voksen tilværelse og mange av respondentene er studenter, enten på heltid eller deltid. De fleste studerer, enten de kombinerer dette med noe yrkesaktivitet eller kun studier. 35 prosent er yrkesaktive – de fleste heltidsansatte. Mange av disse unge voksne ser ut til å ha en tilknytning til yrkeslivet og dermed også til lønninger (Tabell 2-2). Tar vi også med de som både studerer og er yrkesaktiv er hele 69 prosent i en eller annen form for lønnet arbeid. I den videre fremstillingen har vi gruppert de som er yrkesaktive heltid og deltid sammen. Dette utgjør 35 prosent. Videre har vi slått sammen heltidsstudenter og de som studerer og er yrkesaktive. Dette utgjør 60 prosent. De som er arbeidsledig, trygdet eller hjemmeværende utgjør 6 prosent. 43 prosent har universitets-

eller høyskole utdanning og kun 4 prosent har grunnskole. Resten har videregående eller fagutdanning (53 prosent).

Tabell 2-2: Sosial status. Prosent.

	Prosent	N=
Yrkesaktiv heltid	27	267
Yrkesaktiv deltid	8	84
Studerer	26	258
Studerer og yrkesaktiv	34	337
Arbeidsledig/trygdet	4	37
Hjemmeværende	2	17
SUM	101 %	1000

Denne fasen i livet, unge voksne, er på mange måter en overgangsfase på vei fra foreldrehjemmet og mot en etablert tilværelse som voksen. Tabell 2-3 viser at de fleste har flyttet hjemmefra. Dette stemmer overens med andre undersøkelser som viser at halvparten av norsk ungdom har flyttet hjemmefra før de fyller 20 år. Ved 25 års alder har 9 av 10 flyttet (Gulbrandsen 2002). De fleste er leieboere. Gifte/samboende tidligere ute. I vårt materiale bor 28 prosent bor hos foreldrene mens 27 prosent lever i parforhold.

Tabell 2-3: Bosituasjon. (N=1000).

	Prosent	N=
Alene	22	218
Alene med barn	1	13
Par uten barn	27	267
Par med barn	5	49
Bor hos foreldre	28	280
Kollektiv/studentbolig	17	173
SUM	101%	1000

3 Genrelle trekk ved unge voksnes privatøkonomi

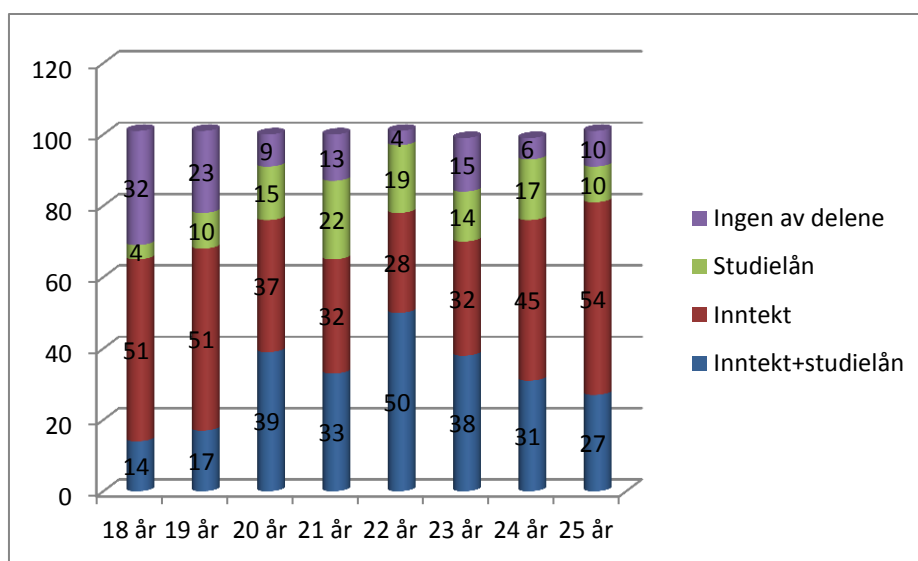
3.1 Ulike kilder til livsopphold

Vi har tidligere sett at 35 prosent av våre respondenter er yrkesaktive på heltid eller deltid, og videre at 26 prosent var studenter på heltid mens 34 prosent kombinerte studier og inntektsgivende arbeid. 6 prosent var arbeidsledige, trygdet eller hjemmeværende (Se tabell 2-2 side 12). De fleste av våre respondenter har enten inntekt eller studielån eller kombinerer dette;

33 prosent har inntekt og studielån
40 prosent har kun inntekt
15 prosent har kun studielån
12 prosent har verken inntekt eller studielån.

Det er like stor andel gutter som jenter som kun har studielån, mens det er en noe større andel av jentene som kombiner studier og inntekt (35 prosent av jentene mot 29 prosent av guttene). Det er en større andel av guttene som verken har inntekt eller studielån (16 prosent mot 10 prosent av jentene) (signifikant for $p < .05$ kji-kvadrattest).

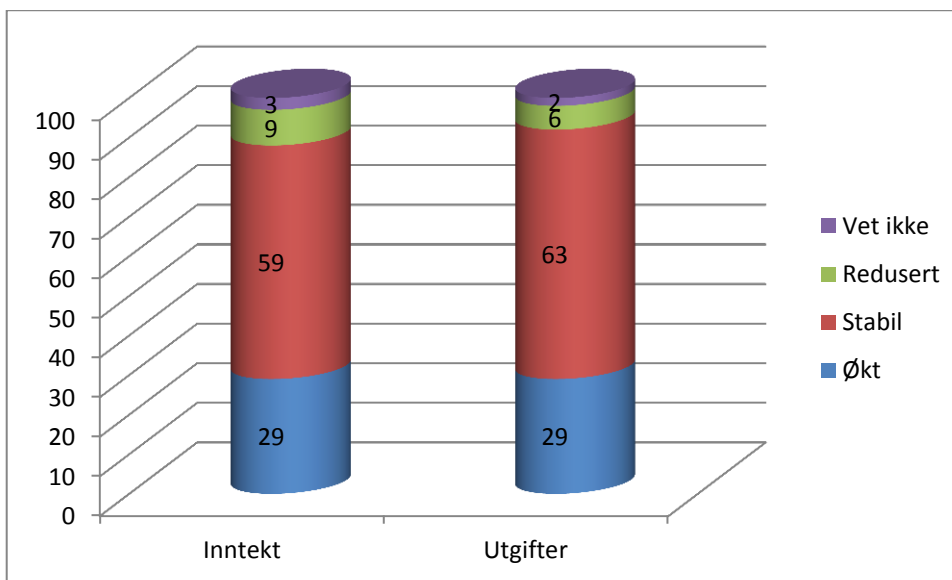
Ung voksen er en overgangsfase og alder ser ut til å ha stor betydning for hva slags livsopphold en har. Blant de yngste er det en stor andel som verken har inntekt eller studielån. Her finner vi mange som fortsatt bor hjemme og får penger av foreldre. Figuren viser også at få kombinerer inntekt og studielån blant de yngste, men at dette tar seg opp rundt 22 og 23 års alder for så å avta noe (Figur 3-1).

Figur 3-1: Ulike kilder til livsopphold i forhold til alder. Prosent. N=1000.

3.2 Endring og stabilitet i økonomien

Flertallet har en relativt stabil økonomi. Henholdsvis 59 prosent har stabile inntekter mens 63 prosent har hatt stabile utgifter siste året. 29 prosent oppgir økte inntekter fra året før, mens kun 9 prosent har fått redusert inntektene. Stabile eller reduserte utgifter vil være en fordel, men kun 6 prosent oppgir at utgiftene deres har blitt redusert. Til gjengjeld har 29 prosent fått økt utgiftene Noen få svarte at de ikke viste om inntekten eller utgiftene hadde endret seg (Figur 3-2).

Figur 3-2: Hvorvidt inntektene og/eller utgiftene har økt merkbart, er noenlunde stabile eller har blitt redusert merkbart. Prosent. (Inntekt N=974 og Utgift N=982).

Ikke uventet er det flest yrkesaktive som har hatt en merkbar økning i inntekten. Nesten halvparten av disse har opplevd inntektsøkning siste året. Det er størst andel blant de som har trygd eller er hjemmeværende som har fått redusert inntekten merkbart siste året (Tabell 3-1).

Tabell 3-1: Hvorvidt inntekten har økt merkbart, er noenlunde stabil eller har blitt redusert merkbart i forhold til sosial status. Prosent (N=974).

Inntekt:	Yrkesaktiv	Student	Trygd
Økt merkbart	46	21	22
Noenlunde stabil	50	67	56
Redusert merkbart	4	12	22

Det er ingen forskjeller mellom gutter og jenter i hvorvidt inntekten har økt merkbart eller ikke. Alder har en viss betydning, og det er blant de yngste og eldste aldersgruppene at inntekten har økt merkbart siste året.

De fleste, 63 prosent, har noenlunde stabile utgifter, men 29 prosent har opplevd at utgiftene har økt merkbart siste året. Det er ingen forskjeller mellom gutter og jenter, heller ikke mellom ulike sosiale statuser her. Alder viser imidlertid signifikante forskjeller og det er blant de yngste 18 til 20 år og de over 23 år at vi finner største andelen som har opplevd en merkbar økning i utgiftene (Sign. for $p < .01$ kji-kvadratttest).

Blant våre respondenter er noen yrkesaktive mens andre studerer og noen kombinerer yrkesliv og studier. I vårt materiale har 73 prosent arbeidsinntekt. I gjennomsnitt tjener disse kr. 194.024 i året. Guttene har en høyere bruttoinntekt enn jentene kr. 230.000 mot 176.000 kroner for jentene. Det er også slik at inntekten øker med alder.

Videre er 26 prosent er heltidsstudenter mens 34 prosent kombinerer studiene med en viss yrkesaktivitet (Tabell 3-2). 40 prosent av våre respondenter har kun yrkesinntekt, mens 33 prosent kombinerer yrkesinntekt og studielån. Det er kun 15 prosent som kun har studielån. Her til slutt skal nevnes at 12 prosent har verken studielån eller inntekt. A disse var 64 prosent studenter, mens 18 prosent var yrkesaktive og 18 prosent var trygdet eller hjemmeværende.

Tabell 3-2: Oversikt over ulike inntektskilder. Prosent. (N=1000).

	Har inntekt	Ikke inntekt
Har studielån	33	15
Har ikke studielån	40	12

4 Lån

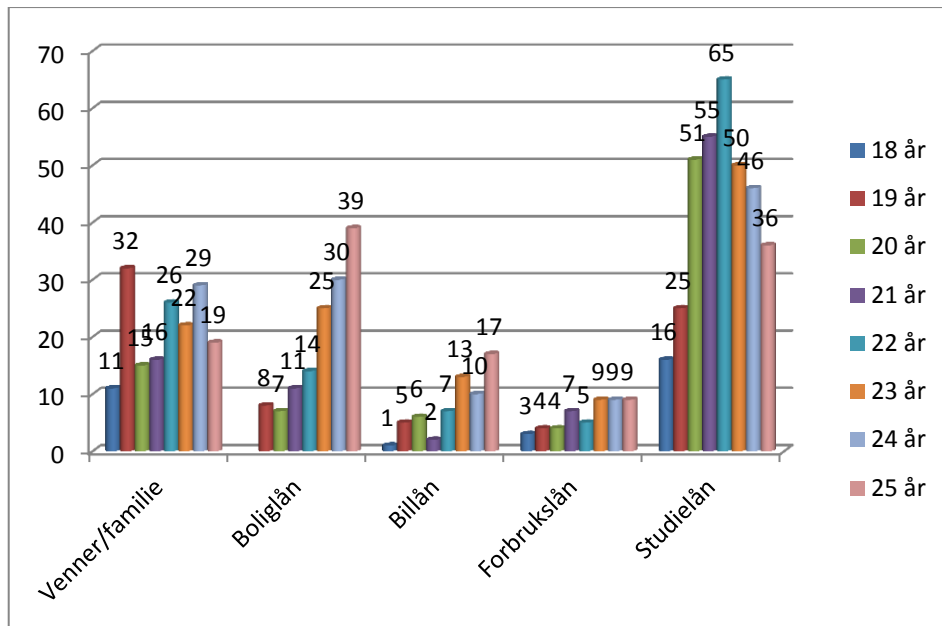
Å være ung voksen betyr at man har forlatt eller er i ferd med å forlate foreldrehjemmet og er på vei inn i en mer voksen og selvstendig tilværelse. Man skal etablere seg i en ny bolig og det er mye man trenger i denne prosessen, og kanskje enda mer man ønsker seg. De færreste har mye penger og må derfor låne. Kun 28 prosent har ingen lån. 46 prosent har kun ett lån, mens 26 prosent har to eller flere lån. Det vanligste er å ha studielån og deretter at man har lånt av familie og venner. Noen har startet etablering i egen bolig og 19 prosent har boliglån. Relativt få har billån og forbrukslån (Tabell 4-1).

Tabell 4-1: Andel som har ulike lån og gjennomsnittlig størrelse på de ulike typer lån. (N=1000).

	Prosent	N=	Gjennomsnitt beløp	Min.	Maks.	N=
Studielån	46	479	70.523	800	860 000	479
Lånt av familie/venner	22	217	51.590	200	900 000	161
Boliglån	19	193	1.686.986	12 000	3 000 000	143
Billån	8	84	126.175	8 000	488 000	63
Forbrukslån	7	68	40.177	1 500	400 000	48

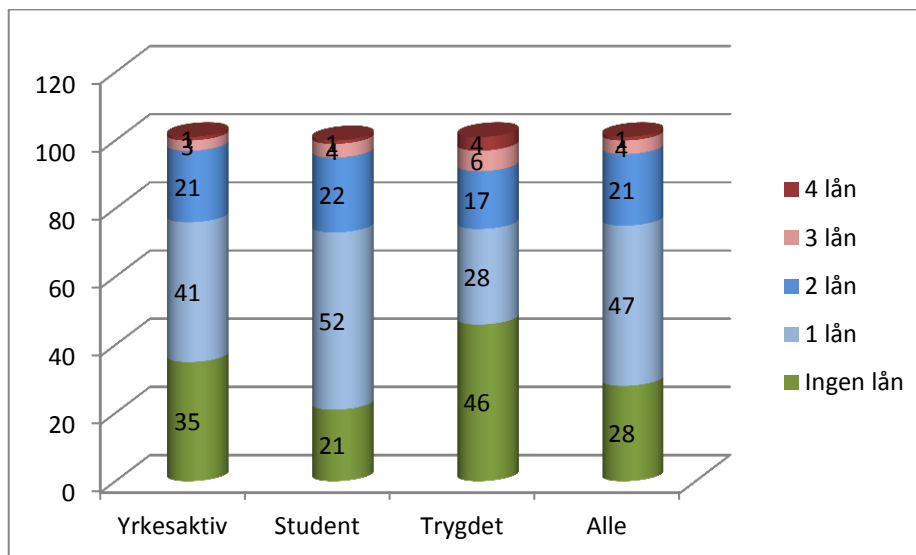
Det vanligste er å ha studielån, men ikke uventet er det boliglånet som er høyest, det største er på 3 000 000 kroner. Noe mer overraskende er det kanskje at noen av beløpene man har lånt av familie og venner er såpass høye og hvor det høyeste er 900 000 kroner.

67 prosent av guttene mot 74 prosent av jentene har ett eller flere lån. Et generelt trekk er at andelen som flere lån øker med alder (Figur 4-1). Dette er særlig tydelig når det gjelder boliglån hvor ingen av 18 åringene har boliglån, mens 39 prosent av 25 åringene har boliglån. For lån av familie og venner viser ikke materialet samme klare tendens med alder. Det er heller ikke slik at man trenger å være 18 år for å oppta et slikt lån. Andelen som har forbrukslån er liten, og det kan også se ut som at andelen jevner seg ut med økende alder.

Figur 4-1: Andel som har ulike typer lån i forhold til alder. Prosent.

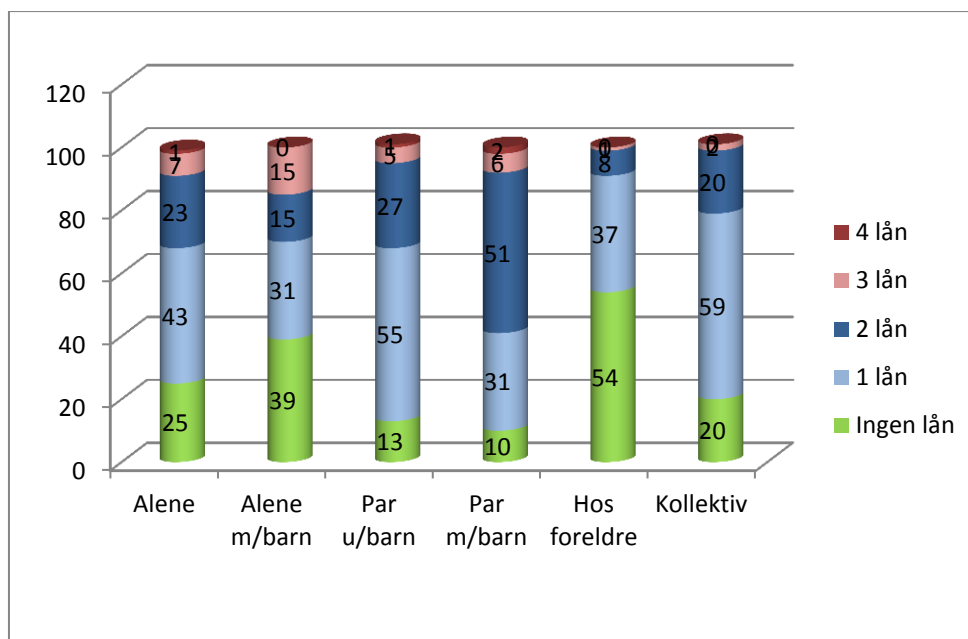
Som nevnt er det mer vanlig å ha lån enn ikke å ha lån. Kun 28 prosent har ingen lån. Deretter er det vanligst å ha kun ett lån. Dette gjelder for 47 prosent. Men en relativt stor andel, 21 prosent, har to lån og noen få - 5 prosent - har tre eller flere lån (Figur 4-2). Samme figur viser også at det er først og fremst studentene som har lån, men de fleste av disse har kun ett lån. Det er like stor andel blant yrkesaktive og studenter som har to lån eller flere lån. De som er trygdet eller hjemmeværende viser et noe annet lånemønster. En mindre andel av disse har lån, men 10 prosent har tre eller fire lån. En noe større andel av jentene har ett eller flere lån, 75 prosent av jentene mot 68 prosent av guttene. Et generelt trekk er at antall lån øker med alder.

Figur 4-2: Antall lån i forhold til sosial status. Prosent. (N=1000).

Sist, skal nevnes at hvordan man bor, eller ens livssituasjon, ser ut til å ha en viss sammenheng med antall lån. Det er størst andel som har lån blant de som lever i parforhold, særlig de med barn. Dette kan tyde på at disse har kommet lenger i en etablering, og er på vei ut av ungdomstiden og inn i en voksnestetilværelse med boliglån og andre lån, mens de som fortsatt bor hjemme hos foreldre i minst grad har lån og hvis de har så har de aller fleste kun ett lån. Disse har tydeligvis ikke kommet så langt i sin etablering (Figur 4-3).

Figur 4-3: Andel som har lån i forhold til livssituasjon. Prosent. (N=1000).

4.1 Litt om de ulike lånene

22 prosent hadde lånt penger av *venner og familie*. Analysen viser få forskjeller her med unntak av sosial status hvor det er de som er på trygd eller hjemmeværende som har størst andel som har lånt av familie og venner (33 prosent mot 19 prosent av de som studerer, mens det blant yrkesaktive var 24 prosent som hadde lånt penger av familie og venner). Det er ingen forskjell mellom gutter og jenter og heller ikke hvordan man bor ser ut til å ha betydning når det gjelder denne type lån. Heller ikke alder viser noen signifikante forskjeller.

19 prosent hadde *boliglån*. Det er par med barn som topper listen her og 74 prosent av disse hadde boliglån. Deretter kommer par uten barn hvor 30 prosent av disse hadde boliglån. Det var færrest som hadde boliglån blant de som bodde i bokollektiv eller hybel og blant de som bodde hjemme. Videre øker andelen med boliglån med alderen fra ingen blant 18 åringene til 39 prosent blant 25 åringene. Det er en noe større andel blant de yrkesaktive som har boliglån, 33 prosent mot 11 prosent av studentene. Kjønn viser ingen forskjeller her. Ikke uventet ser det ut til at alder og etablering i tosamhet gjør at de fleste skaffer seg sin egen bolig og dermed må ta boliglån. Er det barn med i bildet ser det ut til at boliglån er vanskelig å unngå.

8 prosent hadde *billån*. Størst sannsynlighet for at man har billån er hvis man er et par med barn. Hele 32 prosent av disse hadde billån. Omvendt er det liten sannsynlighet for at man har billån dersom man er student. Kun 4 prosent av disse hadde billån. Sannsynligheten for at man har billån øker med antall lån (Sign. for $p < .001$ kji-kvadrattest). Det samme gjelder for antall kredittkort (Sign. for $p < .01$ kji-kvadrattest). Ellers er det ingen forskjeller mellom gutter og jenter, mens sannsynligheten for at man har billån øker med alderen, fra 1 prosent blant 18 åringene til 17 prosent blant 25 åringene.

Forbrukslån er ofte dyre og ikke så utbredt. Det er kun 7 prosent som har forbrukslån. Det gjennomsnittlige beløpet på lånet er 40.177 kroner. Det er ingen signifikante forskjeller mellom de som har tatt forbrukslån i forhold til kjønn, alder eller deres økonomiske situasjon. Derimot ser det ut til at sosial status og bosituasjon har en viss effekt. 20 prosent av de som er trygdet eller hjemmeværende har tatt forbrukslån mot kun 7 prosent av de yrkesaktive og 5 prosent av studentene. Også hvordan man bor ser ut til å ha en viss betydning. Det er de mer etablerte, enslige forsørgere og par med og uten barn, som har størst andel med forbrukslån.

Det er mulig at behovet for en rask etablering og knapp økonomi gjør at forbrukslån blir løsningen. Sannsynligheten for at man har forbrukslån øker med antall kredittkort og med antall lån (begge sign. for $p < .001$ kji-kvadrattest).

På spørsmål om hvor de skaffet seg forbrukslånet eller forbrukslånene fikk vi 77 svar (Tabell 4-4). Vel halvparten, 52 prosent, hadde fått forbrukslånet gjennom en bank de hadde et fast kundeforhold til. Mange butikker tilbyr avbetalingsordninger og 17 prosent av dem som hadde forbrukslån på intervju tidspunktet hadde tatt et slikt lån i butikken. Videre hadde 10 prosent forbrukslån i en bank de ikke hadde et fast kundeforhold til. En liten andel hadde tatt forbrukslån i en medlemsforening og på gatestand. Den store redselen for å bli fristet på gatestands som ble uttrykt i fokusgruppene ser det ut til at de fleste av våre respondenter har klart å motstå. 8 prosent hadde fått forbrukslånet på andre måter, mens fem prosent ikke husket hvor de fikk forbrukslånet. (68 personer hadde tatt forbrukslån, og det var mulig å gi flere svar for de som hadde flere lån).

Tabell 4-2: Hvor de fikk tilbud om forbrukslån(ene).

	Prosent	N=
Bank m/fast kundeforhold	52	40
Butikk	17	13
Bank uten fast kundeforhold	10	8
Medlemsforening	4	3
Gatestands	4	3
Annet	8	6
Husker ikke	5	4
SUM	100 %	77

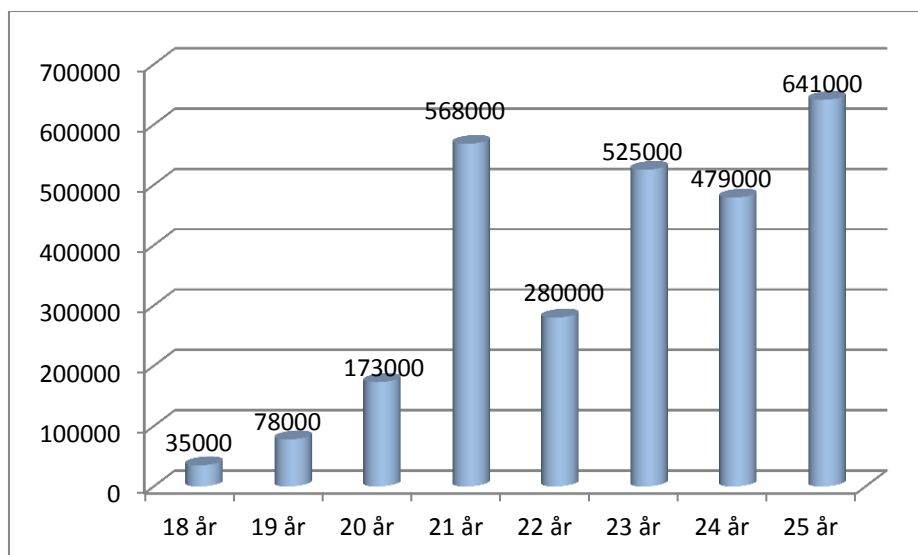
4.2 Hvor mye skylder de?

74 prosent av jentene har lån mot 67 prosent av guttene. Det er ingen signifikante forskjeller mellom gutter og jenter i hvor mye de har i lån. Guttene skylder i snitt vel 452.000 kroner mot jentenes vel 408.000 kroner. (Tabell 4-3). Beløpet er rundet av til nærmeste tusen kroner.

Tabell 4-3: Beløp i kroner for hvor mye man skylder i forhold til antall lån. (N=717).

Antall lån	Beløp man skylder
1 lån	254.000
2 lån	708.000
3 lån	876.000
4 lån	578.000

Vi har sett at antall lån øker med alderen og ikke uventet så øker også beløpet man skylder med økende alder (Figur 4-4).

Figur 4-4: Beløp man skylder i forhold til alder. (N=717).

Det er også slik at de som er yrkesaktive har lånt mer enn dobbelt så mye som de som studerer (698 000 kroner mot 282 000 blant studentene). Par med barn topper listen med en gjennomsnittlig samlet gjeld på 1.072 kroner, mens de som bor hos foreldre har svært liten gjeld. Også her skylder de et høyere beløp de som har to eller tre kredittkort.

Oppsummeringsvis kan vi si at det fremstår som svært vanlig blant unge voksne å ha lån. Mye av dette er studielån. Det er ingen signifikante forskjeller mellom gutter og jenter i andel som har lån og heller ikke i hvor mye de har lånt. Alder er imidlertid en viktig faktor, andel som har lån øker med alder og det samme gjør antall lån. Også beløpets størrelse øker med alder. Det ser også ut til at etablering, enten det er parforhold med to voksne eller det er barn også, gjør at man opptar lån. Dette gjelder kanskje først og fremst boliglån, men også billån og forbrukslån forekommer oftere blant disse. Lån av venner og familie viser et noe annet mønster og her finner vi størst andel blant de som er trygdet eller hjemmевærende.

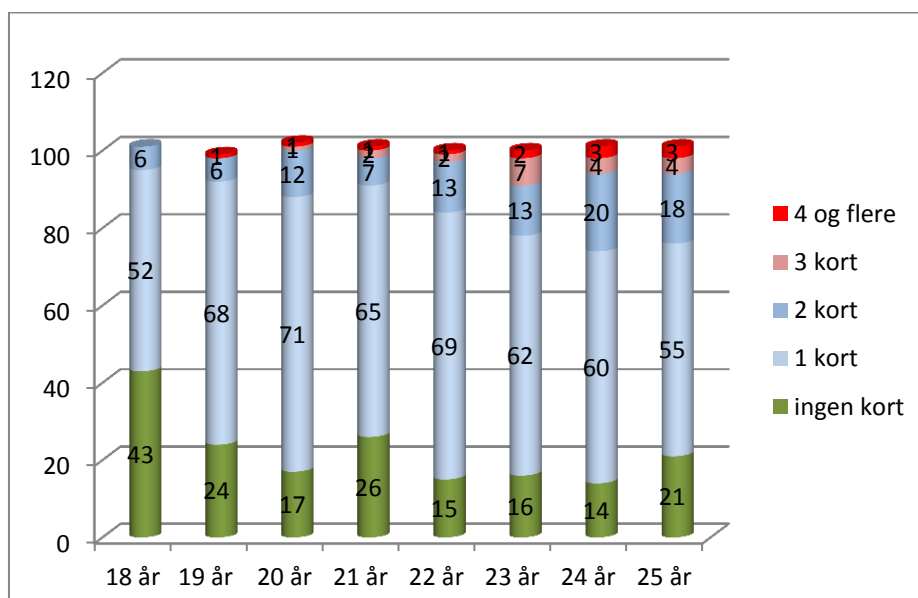
5 Kreditt

Et av kriteriene for å være med i denne undersøkelsen var at de svarte bekreftende på spørsmålet om de i løpet av siste 12 måneder hadde betalt for varer og tjenester med kredittkort. Det var imidlertid kun 80 prosent (799 personer) som oppga å ha kredittkort på intervju tidspunktet. 20 prosent hadde ikke kredittkort på intervju tidspunktet. 18 prosent av guttene mot 21 prosent av jentene hadde ikke kredittkort på intervju tidspunktet. En mindre andel blant de som er på trygd hadde ikke kredittkort på intervju tidspunktet.

Tabell 5-1: Andel som har kredittkort. Prosent (N=799).

	Ingen Kort	1 kort	2 kort	3 kort	4 og flere kort
Alle	20	63	13	3	1
Gutter	18	57	20	4	2
Jenter	21	66	10	2	1

Andelen med kredittkort øker med alderen. Man starter forsiktig for deretter å anskaffe seg flere kort. Figur 5-1 viser at blant 18 åringene har kun 6 prosent tre kort, mens det blant 25 åringene er 25 prosent som har tre eller flere kredittkort.

Figur 5-1: Antall kredittkort i forhold til alder. N=1000.

I fokusgruppesamtalene kom det frem at yrkesaktivitet og lønn hver måned økte både forbruket, låneviljen og tilbøyeligheten til å bruke kreditt. At man vet at det kommer nye lønninger hver måned gjorde at man følte seg tryggere på å kunne klare de økonomiske forpliktelsene.

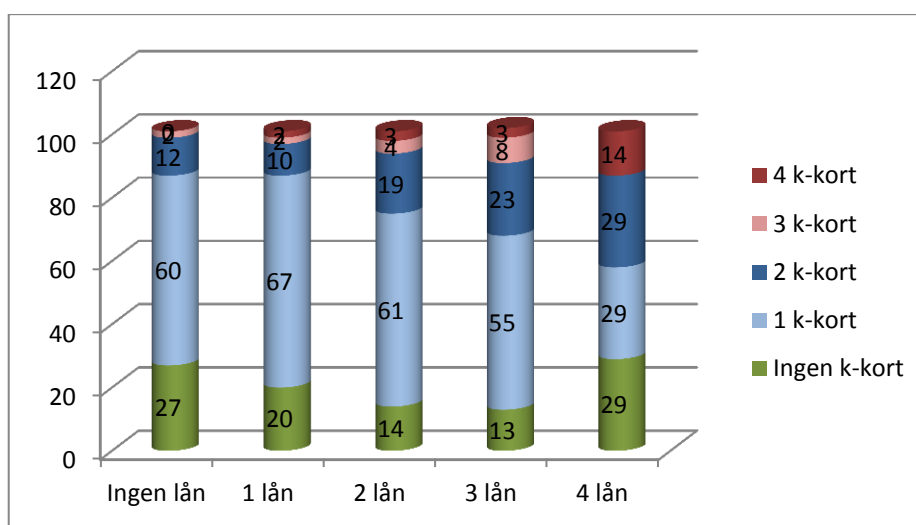
Ikke overraskende er det derfor at det er blant de yrkesaktive at vi finner den største andelen som har kredittkort og også de med flest kredittkort. (Tabell 5-2).

Tabell 5-2: Andel som har kredittkort i forhold til sosial status. Prosent (N=1000).

	Ingen Kort	1 kort	2 kort	3 kort	4 og flere kort
Yrkesaktive	16	59	18	4	3
Studenter	22	65	10	2	1
Trygd/hjemmværende	20	63	13	3	1

Signifikant for $p < .001$ kji-kvdrattest

Også låneaktiviteten og antall kredittkort viser samme tendens, jo flere lån jo flere kredittkort (Figur 5-2).

Figur 5-2: Antall kredittkort i forhold til hvor mange lån man har. (N=1000).

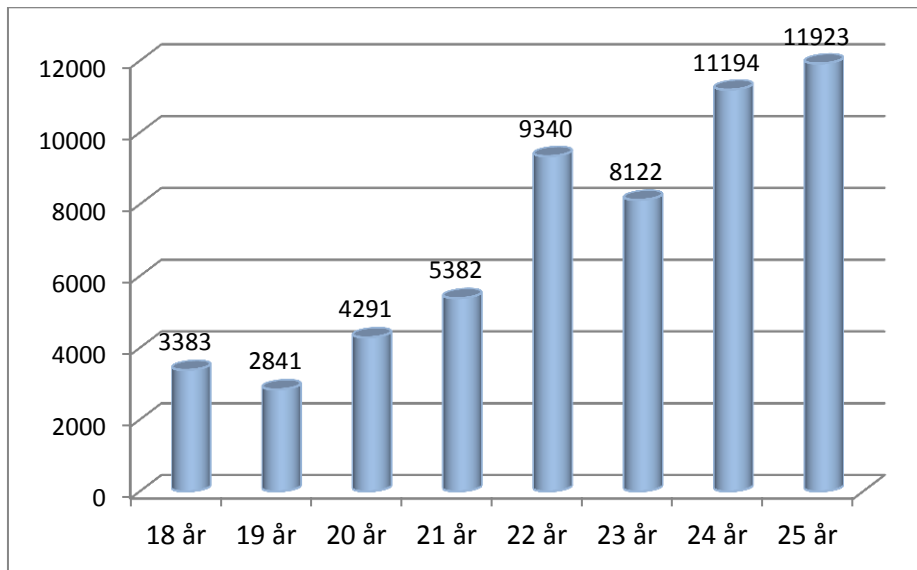
Unge voksne blir jevnlig eksponert for en mengde tilbud om kredittkort. Besøker du nettsidene til de store avisene finner du mange lenker til ulike tilbud om kredittkort og forbrukslån. Disse pågående tilbudene var også tema i de kvalitative intervjuene hvor mange fortalte at uten at de hadde bedt om det så kom det kredittkort i posten. De behøvde jo ikke å bruke det, men noen ganger så ble man fristet ble det sagt (Brusdal og Berg 2011). Muligheten for å bli fristet gjorde at de ikke ønsket å få kredittkort uten å ha bedt om det. Våre data bekrefter da også at mange blir tilbudt kredittkort uten å ha bedt om det. 61 prosent svarer at de har blitt tilbudt kredittkort uten å ha bedt om det. 55 prosent av disse har fått tilbud fra egen bank, mens 49 prosent har fått fra andre kredittinstitusjoner. (Tabell 5-3). (Det var mulig å avgi flere svar her).

Tabell 5-3: Andel som har blitt tilbudt kredittkort uten at man har bedt om det. Prosent. (N=608).

	Prosent	N=
Fra egen bank	55	337
Fra andre kredittinstitusjoner	49	295

Av dem som har ett eller flere kredittkort har 26 prosent av disse gjeld på kortet. (73 prosent svarte at de ikke hadde gjeld mens 1 prosent ikke visste eller husket ikke). Hvor mye man har i gjeld på kortet eller kortene varierer fra det helt bagatellmessige (86 kroner) til urovekkende 100 000 kroner. Gjennomsnittet ligger på 8 500 kroner. Det er en klar sammenheng mellom

gjeld og økende alder. Trolig øker behovene og ønskene og dermed også behovet for kapital med alderen, og figur 5-3 viser tydelig hvordan gjelden øker med alderen.

Figur 5-3: Gjeld på kredittkort i ulike aldersgrupper. N=173

Vi har sett at en større andel av guttene hadde flere kredittkort, men det er jentene som har belastet kortene mest. I snitt skylder jentene 8 899 kroner mot guttenes 7.642 kroner. Det er ellers de yrkesaktive og de som er på trygd eller hjemmeværende som skylder mest på kredittkortet. (Studenter skylder 6 978 kroner mens yrkesaktive skylder 10 537 kroner).

Det har vært noen klager på at man får tilsendt kredittkort uten å ha bedt om det. Finanstilsynet har sagt nei til kredittkort som en obligatorisk del av bankpakker for studenter. Av de 337 som hadde fått tilbud fra egen bank uten å ha bedt om det var 65 prosent studenter, 31 prosent yrkesaktive og 4 prosent trygdet eller hjemmeværende. Mange banker sender automatisk kredittkort til studenter etter å ha gjennomført en kredittsjekk. Det er ikke mulig å reservere seg mot dette, man får det enten man vil eller ikke. Det er jo mulig å klippe kortet i stykker, men dette er vanskelig kom det frem i fokusgruppesamtalene. Og når man har kort så er det ofte fristende å bruke det hvis det skulle dukke opp noe spesielt. I fokusgruppene ble det stilt spørsmål om det var lovlig å sende kredittkort til en når man ikke hadde bedt om dette (Brusdal og Berg 2011).

Av de som har blitt tilbudt kreditt fra andre kredittinstitusjoner så øker dette med alder og det er særlig de yrkesaktive som får slike tilbud. Det kan se ut som det er yrkeslivet med faste lønninger og muligens et økt forbruk som gjør at flere tilbydere dukker opp.

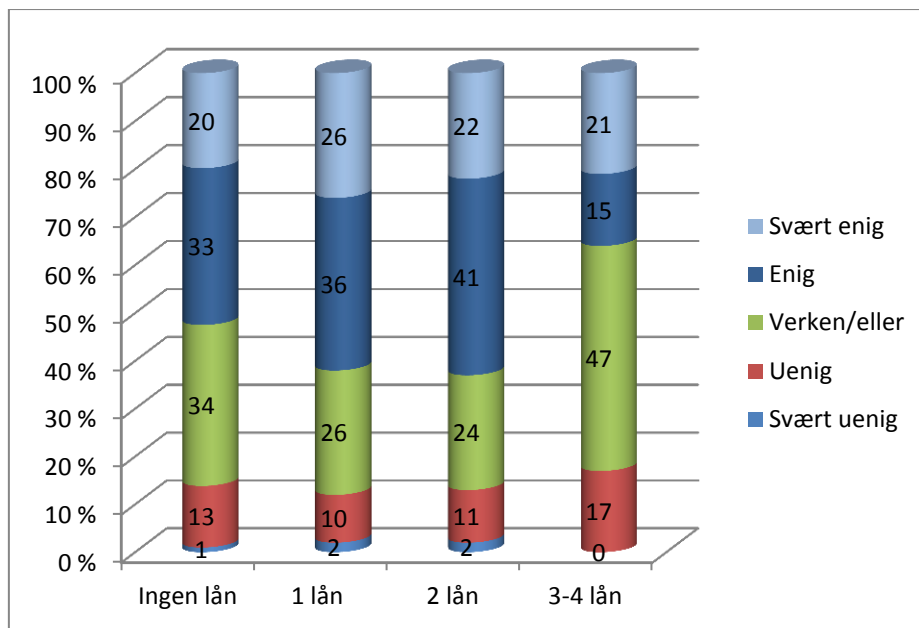

6 Økonomisk kunnskap

Hvordan vi forholder oss til et fenomen og hvilke valg vi tar handler mye om hvilken kunnskap og hvilke erfaringer vi har. Kunnskapen påvirkes av tidligere erfaringer og læring, og ikke minst av undervisning og ulik informasjon. Mange er med på å bidra med økonomisk kunnskap til de unge som foreldre, skole, venner. Også reklame, informasjonskampanjer og fjernsyn kan gi informasjon om økonomi. I den kvalitative studien ble foreldrene fremhevet som de som hadde lært dem om økonomi, men det kom også frem at tv-programmet Luksusfellen var populært hos noen, mens få nevnte andre programmer som hadde forbruk og økonomi som tema. Skolen hadde i liten grad bidratt til økonomisk kunnskap ble det sagt.

Et av utsagnene i surveyen var «Jeg er en person som har god økonomisk kunnskap». 58 prosent var enig eller svært enig i utsagnet, og kun 13 prosent var uenig eller svært uenig og mente at de hadde dårlig eller svært dårlig økonomisk kunnskap. 29 prosent var usikre og svarte at de var verken enig eller uenig i utsagnet. Troen på ens økonomiske kunnskap er større enn forventet ut i fra samtalene i fokusgruppene hvor mange mente å ha liten kunnskap og uttrykte et ønske om å lære mer.

Med utgangspunkt i utsagnet om at «Jeg er en person som har god økonomisk kunnskap» var det ingen signifikante forskjeller mellom gutter og jenter, heller ikke mellom ulike sosiale statuser. Kunnskapen øker imidlertid noe med alderen, og det er også en tendens til at de som har kredittkort mener å ha større økonomisk kunnskap enn de som ikke har kredittkort (signifikant for $p < .001$ kji-kvadrattest). Det er rimelig å tenke at har man kontakt med banker o.l. så øker ens økonomiske kunnskap. Hvor mange lån man har kan derfor tenkes å være en indikator på hvor hyppig kontakt man har med banken, og at man gjennom denne kontakten får økt kunnskap. Man kan også lære av praksis, f.eks. når man tar opp lån. Figur 6-1 gir ikke et helt entydig bilde her. Det kan se ut som andelen som verken er enig eller uenig, altså de som ikke helt vet om de har god kunnskap eller ikke, øker med antall lån. Mens 53 prosent av de som ikke hadde lån mente 62 prosent av de som kun hadde ett lån, og 63 prosent av de med to lån at de hadde god økonomisk kunnskap. Men blant de som hadde tre eller flere lån kan det se ut som tvilen melder seg. Nå er nesten halvparten som usikre på sin økonomiske kunnskap. Kanskje de erfarer at økonomien er mer kompleks enn de trodde?

Figur 6-1: Utsagnet «Jeg har god kunnskap i personlig økonomi» i forhold til antall lån. Prosent. N=1000.

Et annet spørsmål er hvor de unge lærer om økonomi, eller hvem det er som lærer dem dette. Når kreditt ble diskutert i fokusgruppene ble det stadig påpekt at det var foreldrene som hadde lært dem om økonomi og budskapet de aller fleste hadde fått var at de skulle tenke seg om og holde seg unna kreditt.

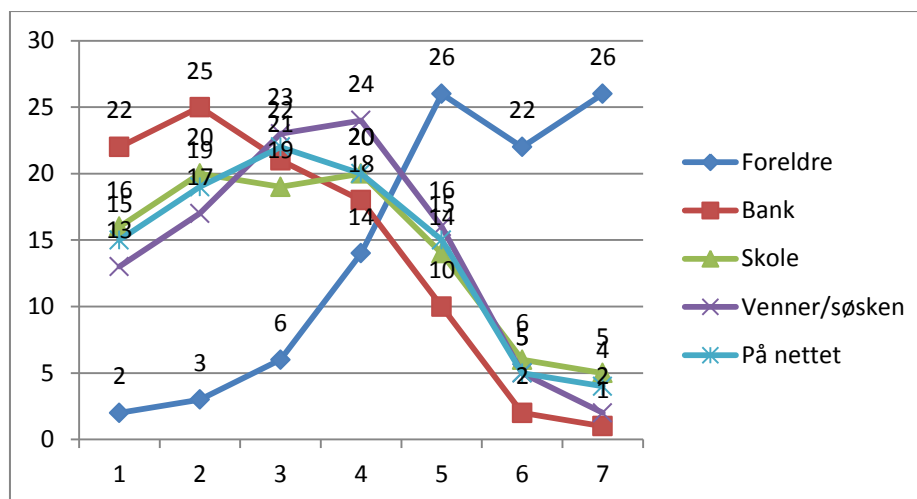
KSI: Ja, jeg tror det har veldig mye å si hva slags foreldre du har. Eller hvor flinke de er med økonomi, og i hvert fall hvor flinke de har vært til å fortelle deg om ting, da. Sånn som moren min, hun er veldig fornuftig når det kommer til sånne ting. Jeg har på en måte snappet opp noe der da. Liksom: Hva ville mamma gjort i denne situasjon?

MS: Jeg har lært hjemme at jeg aldri, ja, jeg får ikke lov altså, jeg har bodd hjemmefra i mange år, men jeg får ikke lov til å bare få meg et kredittkort engang. Fordi det er så lett å havne i bakevja.

MS: Jeg har hørt hjemme at kreditt-lån, det skal man ikke ha.

MY: Jeg har lært hjemme at man bare skal ha to typer lån: studielån og boliglån.

Våre respondenter ble bedt om angi på en skala fra en til syv hvor lite eller mye økonomi de hadde lært av følgende personer og instanser. (Verdien 1 var lavest skåre og 7 høyest skåre). Også i dette materialet er det foreldrene som får høyest skåre som læremestre av økonomisk kunnskap (Figur 6-2). Alle de andre instansene som bank, skole, venner og internett viser alle samme tendens, flertallet vil gi disse laveste skåre, det vil si at de mener at han eller hun har lært svært lite av disse. Det kan være verdt å merke seg at blant disse er det bankene som kommer dårligst ut, mens venner og søsken kommer bedre ut som læremestre ut. Hvem som har den beste kunnskapen er imidlertid et helt annet spørsmål.

Figur 6-2: Hvor lite eller mye økonomi unge voksne har lært av følgende instanser. Prosent. N=979.

Det er noen forskjeller i hvem som har lært om økonomi av de ulike instansene. Det er særlig jentene som har lært om økonomi hjemme (signifikant for $p < .001$). Ellers ingen signifikante forskjeller mellom aldersgrupper, sosial status, hvor mange lån en har osv. og om man har lært om økonomi av foreldre eller ikke. For guttene er det en større andel som har lært om økonomi på nettet (sign. for $p < .001$). Å lære på nettet viser også en viss økning med alder og med antall lån. Å ta opp lån i banken kan tenkes å gi søker en viss innføring i økonomiske anliggender. Analysen viser også at andelen som sier at de har lært om økonomi av banken er størst blant de yrkesaktive og at den øker med antall lån man har.

Et spørsmål er hvor man ville søke informasjon dersom man skulle trenge dette. Vi stilte spørsmål om hvor sannsynlig det var at de ville søkt opplysninger om privatøkonomi på følgende steder, foreldre, bank, hos venner og på nettet. Igjen var det mulig å skåre fra 1 til 7. Det er foreldrene som får den høyeste skåren, deretter kommer banken. Det er også mange som vil søke informasjon på nettet. Det ser ikke ut til at venner eller søsken er de man først søker opplysninger om privatøkonomi hos (Tabell 6-1).

Tabell 6-1: Gjennomsnittlig skåre på spørsmål om hvor sannsynlig det er at de ville søkt opplysninger om privatøkonomi på følgende steder. (N=1000)

	Hos foreldre	I banken	Hos venner	På nettet
Hvor sannsynlig er det at du ville søkt opplysninger om privatøkonomi på følgende steder:	5,38	4,77	3,65	4,28

Foreldrene fremstår som den viktigste kilden hvor man ville søke økonomisk kunnskap. Vi kan imidlertid sette et lite spørsmålstegn ved om kunnskapen de har fra foreldrene er tilstrekkelig. Det bra at de unge ikke ukritisk tar opp lån og kreditt, men det er ikke til å komme unna at det også er slik at på et tidspunkt i livet så trenger de fleste både lån og kreditt. Da kan det være godt å ha litt kunnskap om dette utover at dette er farlig og noe du ikke burde befatte deg med. Borch og Sørebø (2011:45) skriver i sin undersøkelse om forbrukerkunnskap og digital kompetanse blant elever i videregående skole at «utfra antagelsen om at forbrukerkunnskap representerer en grunnleggende kunnskap om hvordan man kan opptre som rasjonelle og ansvarlige forbrukere i markedet kan elevenes usikre besvarelser på forbrukerspørsmålene anses som betenkelig».

I fokusgruppesamtalene ble det uttrykt et ønske om mer økonomisk kunnskap og da særlig gjennom skolen slik at alle ble nådd. Under gjengis noe av diskusjonene om læring og økonomisk kunnskap i gruppen blant kvinnelige studenter (Brusdal og Berg 2011):

Intervjuer: Har dere lært noe om personlig økonomi på skole?

KS1: *Nei der lærte vi ikke noe om økonomi.*

KS2: *Vi hadde vel litt økonomi i videregående.*

KS3: *Vi har lært hvordan man setter opp budsjett liksom, månedsbudsjett. Det hadde vi i mattetimen husker jeg.*

KS4: *Ja og hvordan tjene penger, og hvis du kjøper en ting for så og så mye, og selger den for så og så mye, og sånn.*

KS5: *Jeg synes kanskje at det burde være litt mer økonomiopplæring i skolen.*

KS6: *Vi lærte jo ingenting om hva som ville skje hvis vi tok opp lån og ikke betalte regninger. Vi lærte bare om inntekt og hvordan spare pensjonspenger, ikke nedbetaling av lån.*

Denne samtalen viser at det er et stort behov for mer undervisning. Den antyder også at det som blir lært bort ikke alltid er det mest relevante. Dette bekreftes også i den kvantitative undersøkelsen hvor 82 prosent er enig eller svært enig i utsagnet om at «Det burde være mer opplæring om personlig økonomi i skolen». Dette står nok litt i motsetning til den store andelen som var enig eller svært enig i utsagnet om at de hadde god økonomisk kunnskap.

Mange av våre respondenter mener å ha god kunnskap om personlig økonomi. Andre undersøkelser kan antyde at så ikke er tilfelle (Jfr. Borch og Sørebo 2011). Muligens erkjenner mange av de unge dette selv, og en svært stor andel er enig i utsagnet om at det burde være mer opplæring om personlig økonomi i skolen. Dette kan også være en god ide med tanke på at det er foreldrene som først og fremst lærer de unge om økonomi. Dagens økonomi er kompleks og det er ikke nødvendigvis slik at foreldrene alltid kan og vet best. Det kan også være viktig å lære barna ikke bare å la være å ta lån, men hvilke lån og forordninger som er mest fordelaktige, og hvilke forpliktelser og konsekvenser et låneopptak har. Behovet eller ønsket om mer kunnskap er også stort (Tabell 6-2).

Tabell 6-2: I hvilken grad er du enig eller uenig i følgende utsagn. Prosent (N=1000).

	Svært uenig	uenig	verken uenig	enig	svært enig
Det burde være mer opplæring om personlige økonomi i skolen	2	3	14	29	53

Verken kjønn, alder, sosial status og hvor mange lån eller kredittkort man har viser noen signifikante sammenhenger med ønsket om mer opplæring i personlig økonomi i skolen. Når det er sagt er det mange som ønsker dette, og skolen er et egnet sted fordi den når mange.

7 Økonomiske holdninger og orienteringer

Hvordan man forvalter sin økonomi kan føres tilbake til mange forhold som forholdet mellom inntekt og utgifter, ens livssituasjon og sosiale status, hvilken kunnskap man har, men også hvilke holdninger og orienteringer man har til økonomiske spørsmål forventes å ha betydning. Respondentene ble presentert en rekke utsagn eller påstander hvor de skulle svare på om de var svært uenig, uenig, verken enig eller uenig eller enig eller svært enig. Verdien 1 betyr at de var svært uenig mens verdien 5 betyr at de var svært enig. Utsagnene ble delvis utledet fra funnene i den kvalitative studien (Brusdal og Berg 2011).

Utsagnene representerer både ens egne økonomiske aktiviteter, men også hvordan man forholder seg generelt til økonomiske forhold. Er man f.eks. nøyaktig eller tar man det ikke så nøye, er det viktig å få alt nå eller skal du vente og spare?

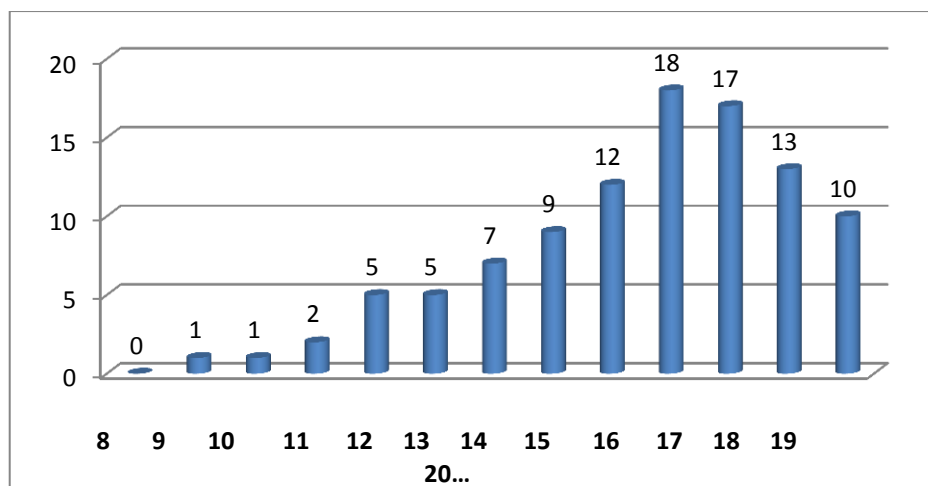
7.1 Om å ha god orden på økonomien eller ikke

I den kvalitative studien kom mange inn på at det var vanskelig å ha orden på økonomien. Regninger forsvant i store bunker, og resultatet kunne være purringer eller i verste fall inkasso. Fire av utsagnene kommer inn på det å ha orden på økonomien eller ikke, eller å opptre økonomisk ansvarlig (Tabell 7-1).

Tabell 7-1: I hvilken grad er du enig eller uenig i følgende utsagn:

	Svært uenig	Uenig	Verken eller	Enig	Svært enig
-Jeg sjekker alltid prisen nøye før jeg kjøper noe	2	6	21	38	33
-Jeg planlegger og sparer til større innkjøp					
-Jeg har liten oversikt over det som går inn og ut av bankkontoen min	2	12	23	37	26
-Jeg har inngått avbetalingskontrakter uten å vite hvor mye jeg skulle betale tilbake	47	29	15	6	2
	87	5	5	2	1

Slik spørsmålet ble stilt skulle man på en skala fra en til fem si hvor enig eller uenig man var i en rekke utsagn. Ut i fra dette er det mulig å skåre 20 poeng hvis man har toppskåre på alle fire utsagn, det vil si at man er svært enig i alle utsagn. Dette vil da være de som har svært god oversikt over økonomien. (I dette tilfellet er de to siste utsagnene snudd slik at f.eks. de som er svært uenig i utsagnet om at de har liten oversikt over det som går inn og ut av kontoen har fått verdien fem som betyr at disse har stor oversikt over kontoen). De aller fleste hevder å ha god oversikt over egen økonomi (Figur 7-1).

Figur 7-1: Fordeling av poeng i indeks for økonomisk ansvarlighet i forhold til alder. (N=1000).

Av de demografiske kjennetegnene er det kun alder som har betydning, og med økende alder ser det også ut til at ordenen på økonomien øker (sign. for $p < .05$ f-test). Sosial status har en viss betydning og det er de som er trygdet eller hjemmeværende som i minst grad har oversikt over økonomien (sign. for $p < .05$ f-test). Livssituasjon har også en viss betydning og det er par uten barn som kommer best ut, mens enslige forsørgere har størst andel som har liten oversikt over økonomien (sign. for henholdsvis $p < .05$ og $p < .01$ f-test).

Den økonomiske situasjonen har en viss betydning. De som har en kompleks økonomi, det vil si mange lån, har dårligere oversikt over sin personlige økonomi. Om man har kredittkort og eventuelt hvor mange har ingen signifikant betydning for hvor god oversikt man har over økonomien, heller ikke om man har gjeld på kredittkortet.

7.1.1 Må ha – de kjøpeglade

Under fokusgruppesamtalene fortalte noen at de noen ganger handlet på impuls uten å tenke så mye over konsekvensene. De ble fristet og følte at de måtte ha alt med en gang, og da ble lån og kreditt ofte løsningen. Tre utsagn illustrer de som vil kjøpe nå og betale senere. Av tabell 7-2 ser vi at det er de færreste som mener å tilhøre denne kategorien. Utsagnet om å handle på impuls får størst oppslutning, 29 prosent er enig eller svært enig i dette utsagnet, mens men 15 prosent er enig i at det er bedre å få tingene nå på kreditt enn å vente og spare.

Tabell 7-2: I hvilken grad er du enig eller uenig i følgende utsagn. Prosent (N=1000).

	Svært uenig	uenig	verken uenig	enig	svært enig
Jeg er en person som handler på impuls	9	29	35	21	8
Noe er så viktig for meg at jeg må ta det på kreditt hvis jeg ikke har penger	45	24	16	10	5
Jeg synes det er mer tilfredsstillende å bruke penger nå enn å spare og utsette det	18	33	34	10	5

Slår vi sammen disse tre utsagnene vil høyeste verdi være 15 (dvs. de mest utålmodige og kjøpeglade) og laveste 3 (minst kjøpeglade). Neste spørsmål er så hva er det som karakteriserer de som ofte blir beskrevet som vil ha tingene med en gang.

Av de demografiske variablene er det kjønn som har en viss betydning, og det er jentene som skårer høyest her (sign. for $p < .05$ f-test), mens alder har ingen betydning. Det samme gjelder for sosial status. Hvorvidt man har kredittkort eller ikke og eventuelt hvor mange viser ingen signifikante forskjeller, men ikke overraskende er de som har gjeld på kredittkortet og som skårer høyest her (begge sign. for $p < .001$ f-test).

7.2 Om økonomisk trygghet

Unge voksne er på vei vekk fra foreldrehjemmet og inn i en voksen tilværelse hvor de skal etablere seg og etablere egen økonomi. Dette tar tid og for mange kan det være en turbulent tid. Gjennom diskusjonene kom det frem at foreldre var viktige personer i de unges liv i denne fasen, og kanskje særlig når det gjaldt det økonomiske. Vi har sett at foreldrene er de viktigste læremesterne når det gjaldt økonomisk kunnskap. I fokusgruppene kom det også frem en tiltro til at de ville bli tatt vare på, enten av foreldre eller det offentlige, og det var også en generell tro på at det økonomiske ville bli bedre med tiden. (Dette er vel også tilfellet for de aller fleste). Også de som hadde økonomiske problemer uttrykte stor optimisme. Her ble det blant annet henvist til programmet Luksusfellen hvor det alltid så ut til å ordne seg for de som hadde fått økonomiske problemer. I surveyen kom tre utsagn inn på dette temaet (Tabell 7-3).

Tabell 7-3: I hvilken grad er du enig eller uenig i følgende utsagn. Prosent (N=1000).

	Svært uenig	uenig	verken uenig	enig	svært enig
Foreldrene mine vil hjelpe meg hvis jeg får økonomiske problemer.	6	11	27	28	28
I Norge vil det offentlige ta vare på deg hvis du får økonomiske problemer.	10	23	41	17	8
Jeg tror at mine økonomiske problemer blir løst før det blir en krise.	6	6	26	29	32

Det er relativt stor enighet om at foreldre vil hjelpe hvis en kommer i økonomiske vansker. Kun 17 prosent er uenig eller svært uenig i dette utsagnet. Det er også en relativt stor tillit til det offentlige og en fjerdedel som mener at det offentlige vil ta vare på deg hvis du får økonomiske problemer. Det er imidlertid en viss usikkerhet her og 41 prosent er verken enig eller uenig i dette utsagnet. Helt til slutt ser vi at optimismen er stor for at ens økonomiske problemer skal bli løst før det blir en krise.

På utsagnet «Foreldrene mine vil hjelpe meg hvis jeg får økonomiske problemer» er det en større andel av jentene som fremstår som helt sikre på dette og svarer positivt på dette og svarer svært enig (33 prosent av jentene mot 20 prosent av guttene signifikant for $p < .001$ kji-kvadrattest). Studentene er i størst grad sikre på å få hjelp av foreldrene, mens de som er trygdede eller hjemmeværende er i minst grad enig i dette utsagnet (signifikant for $p < .01$ kji-kvadrattest). Alder har ingen betydning, heller ikke antall kredittkort eller antall lån.

Andre måter man kan få hjelp til å løse økonomiske problemer på er av det offentlige. Av tabellen ser vi at 25 prosent er enig eller svært enig i utsagnet om at «I Norge vil det offentlige ta vare på deg hvis du får økonomiske problemer». Det er få signifikante forskjeller mellom de som er enig i dette utsagnet og andre kjennetegn. Det er ingen forskjell mellom kjønnene eller ulike aldersgrupper, heller ikke med antall lån eller antall kredittkort. Det er derimot de som er på trygd som har størst andel som er uenig. Her kan det se ut som noen har gjort seg noen erfaringer. Det er ikke slik at det offentlige vil hjelpe deg med alt mulig slik mange kanskje tror og gir uttrykk for.

Siste utsagn forteller om hvordan man ser på sin personlige økonomi i fremtiden. En stor andel, 61 prosent, er enig eller svært enig i utsagnet «Jeg tror at mine økonomiske problemer blir løst før det blir økonomisk krise». Også her har vi sett dette utsagnet mot de samme uavhengige variablene, men her er det ingen signifikante forskjeller verken med kjønn, alder, antall kredittkort eller antall lån. De som er på trygd eller hjemmeværende er imidlertid noe mindre optimistiske. Det kan altså se ut som dette har mer med sinnelag å gjøre enn faktiske forhold. Noen ser lysere på fremtiden enn andre uavhengig av hvordan de har det i øyeblikket.

7.3 Ønsker om beskyttelse og kunnskap

Det er vanskelig å unngå å ta opp lån når man er ung voksen og skal etablere seg. Det er også en stor andel som har lån, både studielån, boliglån og andre lån. I tillegg blir de jevnlig eksponert for ulike tilbud om kreditt. Dette var også et tema i de kvalitative intervjuene hvor det ble sagt at man fikk kredittkort uten å be om det og noen uttrykte det så sterkt at de følte at «det ble slengt etter dem». Våre data bekrefter at vel halvparten, 58 prosent, svarer at de har blitt tilbudt kredittkort uten å ha bedt om det. 55 prosent av disse hadde fått tilbud fra egen bank, mens 49 prosent av disse hadde fått tilbud fra andre kredittinstitusjoner (se Tabell 5-3).

60 prosent var enig eller helt enig i utsagnet «Jeg synes at det er for lett å få kreditt». Dette antyder også noe av de samme holdningene; de unge voksne ønsker ikke å bli utsatt for for store fristelser (Tabell 7-4).

Tabell 7-4: Hvor enig eller uenig er du i følgende utsagn: «Jeg synes det er for lett å få kreditt». (N=1000).

	Svært uenig	uenig	verken uenig eller enig	enig	svært enig
Jeg synes det er for lett å få kreditt	6	7	27	23	37

Det er ingen forskjell mellom gutter og jenter her i hvor enig de er i dette utsagnet, men enigheten øker med alder og antall lån man har (sign. for $p < .001$ kji-kvadrattest). Det er en større andel som er enige blant de som har gjeld på kredittkortet og videre er yrkesaktive mer enige enn studenter (begge signifikant for $p < .05$ kji-kvadrattest).

8 Betalingsproblemer og hvordan dette eventuelt blir løst

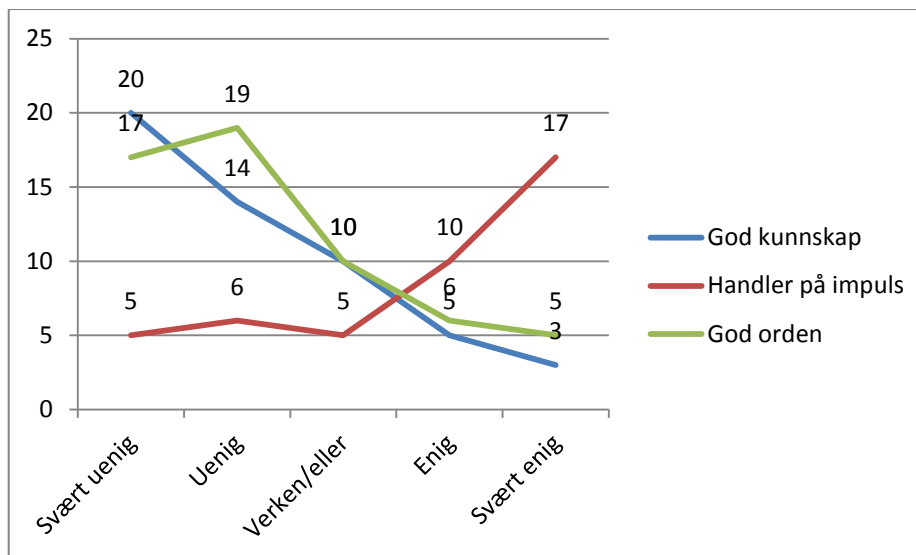
Lån og gjeld skal betales. Klarer man ikke det får man betalingsproblemer. SIFOs definisjon av betalingsproblemer avgrensner seg ikke bare til gjeldsproblemer, men inkluderer også problemer med å betale forfalte regninger (Lavik og Tuft 2011). Denne problemstillingen er definert som at man ikke har penger til å betale regninger og/eller betjene lån ved absolutt siste forfall, og at dette har hendt «av og til» eller «ofte» siste året. De som oppgir «av og til» eller «ofte» defineres som husholdninger med tilbakevendende betalingsproblemer. Poppe (2012) anslår andelen hushold med tilbakevendende betalingsproblemer i den norske befolkningen til å være 7,5 prosent i 2011. Samme spørsmål ble stilt til våre respondenter og 7 prosent av våre respondenter har tilbakevendende betalingsproblemer (Tabell 8-1). Det vil si omtrent samme andel som fremkommer av vår undersøkelse av de unge voksne. Men det er viktig her å huske at vår undersøkelse ikke er representativ for hele denne aldersgruppen. Vi hadde som utvalgsriterie for å bli med i utvalget at de hadde brukt kredittkort til å betale varer og tjenester siste 12 måneder. Dette kan tyde på at andelen av alle unge voksne som har tilbakevendende betalingsproblemer er mindre enn 7 prosent.

Tabell 8-1: Har det i løpet av siste året hendt at du ikke har hatt penger til å betale regninger eller lån ved absolutt siste forfall? (N=994).

Aldri	En sjelden gang	Av og til	Ofte
74	19	6	1

Analysen av unge voksne med tilbakevendende betalingsproblemer viser ingen signifikante forskjeller mellom gutter og jenter eller mellom ulike aldersgrupper. Sosial status ser ut til å ha stor betydning og 23 prosent av de på trygd eller som er hjemmeværende har tilbakevendende betalingsproblemer mot kun henholdsvis 7 prosent av de yrkesaktive og 6 prosent av studentene (sign. for $p < .001$ kji-kvdrattest). Lån og gjeld skal betales tilbake og ikke overraskende øker andelen med betalingsproblemer med antall lån (sign. for $p < .001$ kji-kvdrattest) og antall kredittkort (sign. for $p < .05$ kji-kvdrattest).

Noen personlige egenskaper ser ut til å ha betydning. Figur 8-1 viser hvordan personlige forhold som det å ha god kunnskap om personlig økonomi og det å ha god orden i økonomien reduserer andelen med tilbakevendende betalingsproblemer, mens det å handle på impuls øker muligheten for å havne i denne gruppen (alle sign. for $p < .001$ kji-kvdrattest).

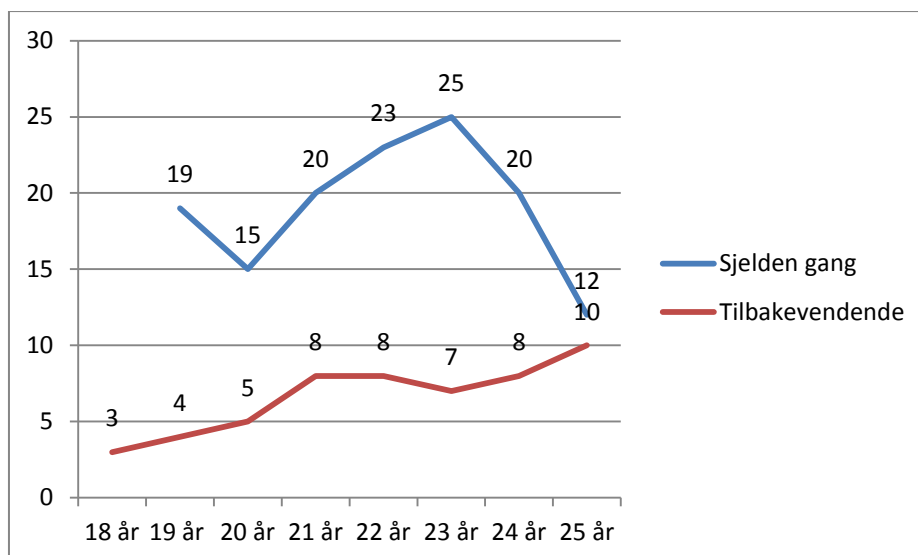
Figur 8-1: Andel med tilbakevendende betalingsproblemer i forhold til god kunnskap, god oversikt og det å handle på impuls.

8.1 De som opplever dette en sjelden gang

Det er igjen viktig å minne om hvilken aldersgruppe vi ser på her, nemlig unge voksne mellom 18 og 25 år. Disse har nylig etablert seg som selvstendige økonomiske individer som kan inngå kontrakter og avtaler. I det foregående har vi sett at låneaktiviteten øker med alderen og etablering i parforhold, og at beløpet man skylder også øker med alderen. Det samme gjelder for kredittkort, hvor både antall kort og kredittkortgjelden øker med alderen. Spørsmål vi kan stille oss er imidlertid om mange i denne gruppen er for unge til å ha tilbakevendende betalingsproblemer.

I fokusgruppene ble det ofte sagt, gjerne med en liten latter, at de tidligere hadde gått på en «smell», men hadde nå lært en lekse (Brusdal og Berg 2011). De fortalte om hvordan de hadde brukt opp alle pengene med en gang første gang de fikk lønning, eller hvordan de hadde brukt opp alle pengene til fikk av foreldrene til etablering når de flyttet hjemmefra. Det var mange fortellinger av denne typen som ble presentert. Resultatet var ofte at man måtte spørre foreldrene om hjelp, eller at de selv måtte stramme inn på forbruket, jobbe ekstra og bli mer ansvarlige og komme seg ut av uføret. Dette fremsto for mange som en obligatorisk lærepenge som var en del av det å flytte hjemmefra og bli økonomisk selvstendig. Vi skal se nærmere på de som sier at de har opplevd betalingsproblemer en sjelden gang for å se om de skiller seg fra de som har tilbakevendende betalingsproblemer.

Tar vi utgangspunkt i de 19 prosentene som svarte at dette hadde skjedd en sjelden gang så er det fortsatt ingen signifikante forskjeller mellom gutter og jenter. Alder derimot viser en interessant kurve. I figur 8-2 inngår både de som har tilbakevendende og de som har opplevd betalingsproblemer en sjelden gang. Figuren antyder at sjelden forekommende betalingsproblemer skjer i økende grad frem til 23 års alder for deretter å avta. Er det slik at disse da har blitt voksne, at de har lært og blitt mer ansvarlige? Omvendt er det for kurven for de med tilbakevendende betalingsproblemer som øker sakte, men sikkert med økende alder.

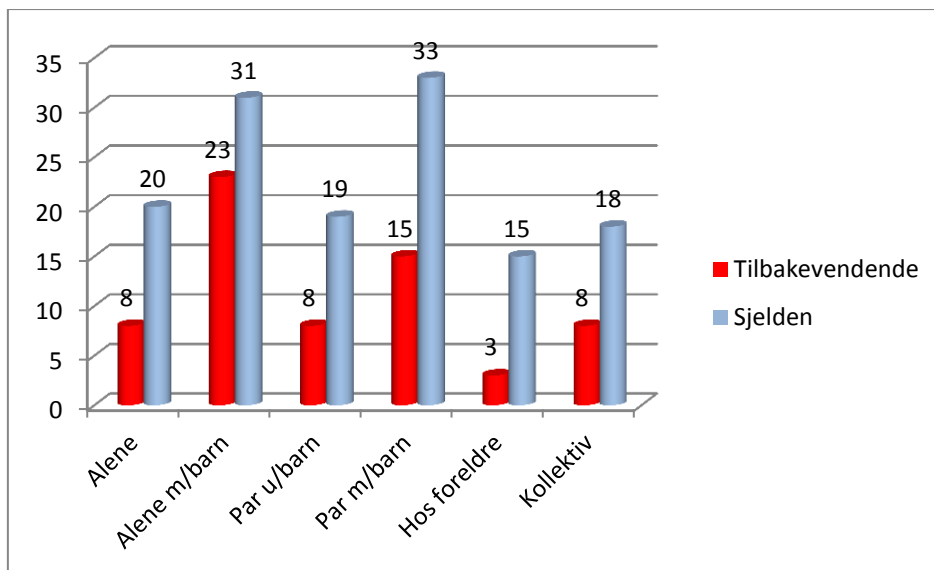
Figur 8-2: Andeler som har hatt tilbakevendende betalingsproblemer og sjelden betalingsproblemer i forhold til alder. Prosent. (Sjelden N=185)(Tilbakevendende N=71).

Når vi tar utgangspunkt i de som sjelden har hatt betalingsproblemer er det fortsatt størst andel blant de trygdede og hjemmевærende, men forskjellene mellom de yrkesaktive og de som er trygdet eller hjemmевærende er ubetydelige (23 mot 27 prosent). Trolig ser vi konturene av det som kom frem i den kvalitative undersøkelsen nemlig at når man er yrkesaktiv og får lønninger hver måned så vil noen føle seg for trygge på at de skal klare alle økonomiske forpliktelser og derfor tar på seg for store økonomiske forpliktelser. Dette ser ikke ut til å være et tilbakevendende fenomen, snarere noe som skjer en sjelden gang eller som det ble sagt i fokusgruppene – en lærepenge (Tabell 8-2).

Tabell 8-2: Andel med tilbakevendende og sjeldne betalingsproblemer i forhold til sosial status. Prosent. (Tilbakevendende N=71)(Sjelden N=185).

	Yrkesaktiv	Studenter	Trygdet/ hjemmевærende
Tilbakevendende betalingsproblemer	7	6	23
Sjelden betalingsproblemer	23	16	27

Antall kredittkort viser ingen signifikante forskjeller for denne gruppen, mens antall lån er fortsatt en sterk indikator på betalingsproblemer, også for de som opplever dette en sjelden gang. Også for denne gruppen er økonomisk kunnskap viktig og jo bedre kunnskap jo mindre sannsynlig at man har opplevd betalingsproblemer. Hvorvidt man har orden på økonomien eller ikke viser ingen signifikante forskjeller, heller ikke om man er en person som handler på impuls eller ikke. Lavik og Tufte (2011) fant at det var større sannsynlighet for betalingsproblemer hos familier med barn. Samme tendens finner vi i dette materialet, og særlig utsatt er enslige forsørgere (signifikant for $p < .01$ for de med tilbakevendende betalingsproblemer og signifikant for $p < .05$ for de som sjelden har betalingsproblemer) (Figur 8-3).

Figur 8-3: Andel med tilbakevendende betalingsproblemer og andel med sjeldne betalingsproblemer i forhold til livssituasjon. Prosent.

Det er altså 7 prosent som har opplevd tilbakevendende betalingsproblemer, mens en større andel, 19 prosent, har opplevd opplevd betalingsproblemer en sjelden gang. Det er visse fellestrekk mellom disse to gruppene, men det er også noen forskjeller. Blant de med tilbakevendende problemer var det en stor andel med mange lån og kredittkort, og en stor andel som var på trygd eller hjemmeværende, men få yrkesaktive og studerende. Disse hadde dårlig økonomisk kunnskap og dårlig oversikt over økonomien, samtidig som de tidvis ga etter for impulsjøp. Andelen som en sjelden gang hadde opplevd betalingsproblemer er en større gruppe, og den har ikke samme konsentrasjonen av trygdede og hjemmeværende. Her finner vi en like stor andel yrkesaktive og også noen studenter. Hvorvidt de har orden på økonomien ser ikke ut til å ha noen betydning, heller ikke om de gjør noen impulsjøp av og til. Aldersfordelingen kan gi oss en pekepinn, og andelen som har betalingsproblemer en sjelden gang øker frem til 23 års alder for deretter å avta, det er mulig at vi har er de som har litt startvansker med egen økonomi, men som ordner seg etter hvert. Hva som skjer fremover vet vi ikke.

8.2 Ulike årsaker til betalingsproblemer

Årsakene til betalingsproblemene kan være mange selv om alle ender opp i mangel på penger. Vi har 7 prosent som har tilbakevendende problemer og 19 prosent som svarer at dette har skjedd en sjelden gang. Disse 256 respondentene ble bedt om å oppgi årsaken eller årsakene til betalingsproblemene. Årsakene kan være mange og noen har oppgitt flere grunner (Tabell 8-3).

Tar vi utgangspunkt i de med tilbakevendende betalingsproblemer så er det bortfall av inntekter som de fleste, 59 prosent, svarer. Det kan være mange grunner til at man får reduserte inntekter. Dette kan være en følge av sykdom, men også forhold på arbeidsmarkedet eller at man har fått andre forpliktelser som ikke lar seg kombinere med å opprettholde samme innsats i yrkeslivet. Det er også mulig at noen har begynt å studere og har fått redusert inntekten. 18 prosent av de med tilbakevendende betalingsproblemer har opplevd såkalte uforutsette hendelser som samlivsbrudd og sykdom, hendelser som det er vanskelig å beskytte seg imot og som vanligvis gir reduserte inntekter. Andre har kanskje tatt seg vann over hodet og fått økonomiske problemer på grunn av økte renter (4 prosent), eller at man har for høye lån (7 prosent) eller flyttet til ny bolig (17 prosent).

I den kvalitative undersøkelsen forklarte mange at de ikke hadde oversikt over økonomien (Brusdal og Berg 2011). «Folk er surrete» ble det sagt. «De roter bort regninger, de glemmer å sjekke prisen på det de har kjøpt». Det var også vanskelig for noen å ha oversikt over egen økonomi og hvor mye de skyldte fordi de ikke åpnet kredittkortregningene eller gikk ikke inn på nettbanken. De visste at dette ville være en ubehagelig opplevelse. I surveyen svarer 49 prosent av de med tilbakevendende betalingsproblemer at årsaken til betalingsproblemene er manglende oversikt over økonomien. Slik dette fenomenet ble diskutert i fokusgruppene var det hovedsakelig ensbetydende med at det er ens egen feil, men det ble også nevnt at noen avtaler og kontrakter var av en slik karakter at det var vanskelig å vite hvor mye en skulle betale og når en skulle betale.

En annen årsak til betalingsproblemer som kom frem i fokusgruppeintervjuene var de som ble betegnet som «kjøpeglade» - disse måtte ha visse ting mente de, og de måtte ha dette med en gang. Kreditt ble da løsningen, men konsekvensen kunne noen ganger bli at de ikke hadde penger til å betale regningen. Det er mulig at vi ser denne tendensen blant de som oppgir å ha fått økte renter, for høye lån og som har flyttet til ny bolig. Manglende oversikt kan også bidra til at man lettere drar kredittkortet.

Tabell 8-3: Ulike årsaker til betalingsproblemer. Prosent. (Flere svar var mulig).

	Tilbakevendende Betalingsproblemer N=71	En Sjelden gang N=185
Reduserte inntekter	59	48
Manglende oversikt	49	48
Flyttet til ny bolig	21	16
Sykdom	17	12
For høye lån	10	6
Samlivsbrudd	10	2
Økte renter	7	3
Annet	13	15

Det er ikke så store forskjeller mellom de som har tilbakevendende betalingsproblemer og de som kun har opplevd dette en sjelden gang i hvilke årsaker de oppgir. For begge grupper er det reduserte inntekter og manglende oversikt over økonomien som oftest skaper problemer. Men reduserte inntekter ser ut til å være en hyppigere årsak blant de som har tilbakevendende betalingsproblemer, 59 prosent av de med tilbakevendende betalingsproblemer oppga dette mot 48 prosent av de som har opplevd dette en sjelden gang. Det er også en noe større andel av de med tilbakevendende betalingsproblemer som har opplevd sykdom, samlivsbrudd og for høye lån.

8.3 Å løse betalingsproblemene

Det er flere måter å løse betalingsproblemene på. De 256 som oppga å ha hatt betalingsproblemer i løpet av siste året ble spurt om de hadde løst dette og eventuelt hvordan. (288 svar ble avgitt). De aller fleste hadde løst betalingsproblemene sine, om enn ikke med en endelig løsning. 14 prosent av de med tilbakevendende betalingsproblemer hadde ikke løst dette mot 7 prosent av de som hadde opplevd dette en sjelden gang. (Tabell 8-4).

Foreldrene har vært redningen for de fleste, både for de med tilbakevendende betalingsproblemer og de som hadde opplevd dette en sjelden gang. Deretter var det å jobbe ekstra det hyppigst forekommende. I fokusgruppene kom det frem at noen måtte selge eiendeler for å få orden på økonomien. Dette var et nederlag for de fleste, og det ble sagt at «man er fattig når

man ikke klarer beholde tingene sine». Dette er ikke en løsning som ofte har blitt brukt hos våre respondenter. (Henholdsvis seks og syv prosent i vårt materiale). Det er vel heller ikke så store verdier i denne aldersgruppen selv om noen fortalte om salg av musikkinstrumenter og motorkjøretøyer (Brusdal og Berg 2011). Kun de som hadde tilbakevendende betalingsproblemer hadde løst dette ved å ta ytterligere lån eller kreditt. Det var også en noe større andel blant disse som hadde brukt kredittkort for å løse betalingsproblemene (Tabell 20).

Tabell 8-4: Ulike måter betalingsproblemene ble løst på. (flere svar var mulig) Prosent.

	Tilbakevendende betalingsprobl. (N=71)	Sjelden betalingsprobl. (N=185)
Ikke løst	14	7
Foreldre hjelp	45	42
Jobbet ekstra	23	29
Brukte kredittkort	32	24
Solgte eiendeler	6	7
Lån bank/forbrukslån	4	-

Klarer man ikke å betale gjelden så ender det med inkasso. De fleste synes at det er flaut å få inkasso, men en mindre andel var uenig i utsagnet eller hadde ikke så sterke meninger om dette (Tabell 8-5).

Tabell 8-5: Utsagn; «Det er flaut å få inkasso. (N=1000).

	Svært uenig	uenig	verken	uenig	enig	svært enig
Det er flaut å få inkasso	2	4	10	20	64	

Hva kjennetegner de som *ikke* synes at det er så flaut å få inkasso? Tar vi utgangspunkt i de som uenig eller svært uenig i utsagnet pluss de som verken er enig eller uenig i dette utsagnet så utgjør dette til sammen 16 prosent. Disse mener da at det ikke er flaut å få inkasso eller de har et mer avslappet forhold til dette. Det er oftere gutter enn jenter som har denne holdningen. 22 prosent av guttene synes ikke at dette er så flaut, mot 13 prosent av jentene (Sign. for $p < .001$ kji-kvadrattest). Det ser også ut som at det blir mindre flaut å få inkasso etter som man blir eldre. Mens henholdsvis 23 prosent av 18 åringene og 25 prosent av 19 åringene syntes at dette er flaut, er det kun 12 og 11 prosent av 24 og 25 åringene som synes dette er flaut. (Sign. for $p < .05$ kji-kvadrattest). Hvorvidt man har opplevd betalingsproblemer eller ikke viser ingen signifikante forskjeller med hvordan man ser på inkasso. Ellers er det få kjennetegn ved de som synes at inkasso er flaut og de som ikke synes det.

Oppsummeringsvis kan vi si at det ser ut til å være en liten andel av de unge voksne som har tilbakevendende betalingsproblemer. Om dette er fordi de er så unge og ennå ikke har kommet i gang med lån og kreditt, eller om den unge generasjonen er mer forsiktig vet vi ikke. Det er særlig de som er trygdet og har flere lån som er i denne kategorien. En større andel har hatt sporadiske betalingsproblemer. Det kan se ut som det å gå på en såkalt «smell» er en del av det å bli selvstendig økonomisk aktør og en obligatorisk lærepenge for mange.

9 Oppsummering og konklusjoner

Det å være ung voksen er å være i en overgangsfase på vei mot en mer voksen tilværelse. I denne prosessen vil de fleste flytte hjemmefra, kanskje flytte flere ganger, og til slutt etablere seg i egen bolig, med eller uten samboer eller ektefelle. Noen vil studere, mens andre vil starte tidlig i arbeidslivet, men felles for de fleste er et stort behov for penger, både ut i fra en rekke etableringsbehov i denne fasen i livet, men også med basis i en rekke ønsker om forbruk som er typiske for denne aldersgruppen.

Ung voksenalderen handler om etablering og de første skritt i en ny og voksen tilværelse. Dette koster og mange har lån, noen har flere lån. Studielån er det vanligste. Gjelden øker med antall lån og det samme gjør for gjelden på kredittkortet. Mange har også kredittkort, og noen har flere. Ikke alle ønsker å ha kredittkort. 61 prosent svarte at de hadde blitt tilbudt kredittkort uten å ha bedt om det, 55 prosent fra egen bank og 49 prosent fra andre kredittinstitusjoner. Det var særlig studenter som hadde fått tilbud fra egen bank. Andelen som har blitt tilbudt kreditt fra andre kredittinstitusjoner øker med alder og det er særlig de yrkesaktive som får slike tilbud. Det kan se ut som det er yrkeslivet med faste lønninger og muligens et økt forbruk som gjør at flere tilbydere dukker opp.

Finanstilsynet har sagt nei til kredittkort som en obligatorisk del av bankpakker for studenter. Av de 337 som hadde fått tilbud fra egen bank uten å ha bedt om det var 65 prosent studenter, 31 prosent yrkesaktive og 4 prosent trygdet eller hjemmeværende. Det er ikke mulig å reservere seg mot dette. Og når man har kredittkort så er det ofte fristende å bruke det hvis det skulle dukke opp noe spesielt. Ifølge uttalelser i fokusgruppene ble det også stilt spørsmål om det var lovlig å sende kredittkort til en når man ikke hadde bedt om dette (Brusdal og Berg 2011).

De fleste mener at deres økonomiske kunnskap er god, foreldre er læremestre, og det er også hos foreldrene de unge ville søke om råd hvis dette skulle være nødvendig. De fleste mener også at de er ansvarlige og har orden på økonomien. Samtidig har vi også sett at manglende oversikt over økonomien er noe som har skapt betalingsproblemer for mange. Man kan også stille spørsmål om hvor omfattende kunnskapen er, og det er også en stor andel, 82 prosent, som er enig i utsagnet «Det burde være mer opplæring om personlig økonomi i skolen»

Dette materialet viser få signifikante forskjeller mellom gutter og jenter, men låneporteføljen øker med økende alder. Dette antyder at det å være ung voksen er en overgangsfase hvor mye skjer, om enn ikke samtidig for alle. For de fleste er dette en tid før man etablerer seg, en tid hvor venner er sentrale. Men også en tid hvor lån og kreditt er mulige ingredienser i forbruket. Noen er tidlig ute og 74 prosent av par med barn har boliglån og disse har igjen oftere billån og forbrukslån.

Et viktig spørsmål er om det er mange unge voksne som har hatt betalingsproblemer. Tar vi utgangspunkt i SIFOs definisjon av betalingsproblem, det vil si de som har tilbakevendende betalingsproblemer så er det 7 prosent i vårt materiale. Det vil si omtrent samme andel som fremkommer i hele populasjonen (Poppe 2012). Men det er viktig her å huske at vår undersøk-

kelse ikke er representativ for hele denne aldersgruppen. Vi hadde som utvalgs-kriterie for å bli med i surveyen at man hadde brukt kredittkort til å betale varer og tjenester siste 12 måneder. Dette kan tyde på at andelen av alle unge voksne som har tilbakevendende betalingsproblemer er mindre enn 7 prosent. I vårt materialet var det en sammenheng mellom tilbakevendende betalingsproblemer og det å være trygdet eller hjemmeværende, å ha flere lån og kredittkort og å ha dårlig økonomisk kunnskap og liten oversikt over økonomien.

En større andel i dette materialet, 19 prosent, hadde opplevd betalingsproblemer en sjelden gang. Dette kan ifølge fokusgruppesamtalene være en del av det å bli voksen og økonomisk ansvarlig, man går på en «smell» og lærer av det. Denne gruppen hadde like stor andel yrkesaktive som trygdede.

De aller fleste har klart å ordne opp i betalingsproblemene sine, både de som har tilbakevendende betalingsproblemer og de som opplever dette en sjelden gang. Foreldrene er redningen for de aller fleste, men også egen arbeidsinnsats gjør at man kommer seg ut av dette. En liten andel prøver å løse betalingsproblemene ved å ta nye lån eller ved å bruke kredittkortet. Her finner vi flere av de med tilbakevendende betalingsproblemer.

Det er vanskelig å unngå å ta opp lån når man er ung voksen og skal etablere seg. Analysen viser at foreldrene er viktige støttespillere for denne aldersgruppen. Mange har fått hjelp av foreldrene når de har hatt betalingsproblemer, og hjelpsomme foreldre, god økonomiske kunnskap og god orden på økonomien er viktig for å unngå betalingsproblemer. Mange ønsker beskyttelse og hjelp og bedre kunnskap. De ønsker mer undervisning i skolen, og de synes at det er for lett å få kreditt.

Litteratur

Borch, A. og Ø. Sørebo (2011) *Forbrukerkunnskap og digital kompetanse blant elever i videregående skole*. Oppdragsrapport nr. 5. Oslo: SIFO (Statens institutt for forbruksforskning).

Brusdal, R. og L. Berg (2011) *Unge voksne og lånefinansiert forbruk*. Oppdragsrapport nr. 4. Oslo: SIFO (Statens institutt for forbruksforskning).

Gulbrandsen, L. (2002) I NOU 2002 «*Boligmarkedene og boligpolitikken*»

Lavik, R. og P.A. Tufte (2011) *Husholdningenes økonomiske situasjon i 2011. Betalingsproblemer i etterkant av finanskrisen*. Prosjektnotat. SIFO (Statens institutt for forbruksforskning).

Poppe, C. (2011) *Betalingsproblemer. Norske hushold 2011*. Oslo: SIFO (Statens institutt for forbruksforskning).

Poppe, C. (2011) *Økonomisk utsatthet. Situasjonen for norske hushold 2011*. Oslo: SIFO (Statens institutt for forbruksforskning).